

SAVONIA

ammattikorkeakoulu

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

SOSIAALINEN KUNTOUTUS AIKUISSOSIAALITYÖN NÄKÖKULMASTA

Haastattelututkimus Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön henkilöstölle

TEKIJÄT Nina Kastarinen
Milla Kärkkäinen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijät Nina Kastarinen & Milla Kärkkäinen	
Työn nimi Sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityön näkökulmasta. Haastattelututkimus Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön henkilöstölle	
Päiväys	24.11.2021
Sivumäärä/Liitteet	55/4
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppanit Outi Heusala, Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää mitä sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus on Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijöiden mielestä. Samalla selvitettiin tekevätkö aikuissosiaalityön työntekijät käytännön työssä sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisesta kuntoutuksesta löytyy teoretietoa ja tutkimuksia, mutta tieto on hajanaista, koska aiheesta ei ole kokoavaa julkaisua. Opinnäytetyö kokoaa tietoa tutkittavasta aihealueesta toimeksiantajan käyttöön. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostui hyvinvoinnin, osallisuuden, sosiaalisen kuntoutuksen sekä aikuissosiaalityön teemoista. Työn toimeksiantajana toimi Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laadullisena sosiaalityötä kuvailevana käytäntötutkimuksena. Aineiston keruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Yksilöhaastatteluun osallistui kuusi aikuissosiaalityössä työskentelevää työntekijää. Vastajat olivat palveluohjaajia tai sosiaalityöntekijöitä. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin abduktiivista eli teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan haastateltavilla oli yhtenäinen käsitys siitä, että sosiaalinen kuntoutus on suunnitelmallista toimintaa ihmisen osallisuuden ja toimintakyvyn lisäämiseksi sekä syrjäytymisen vähentämiseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteeseen liittyi kuitenkin erilaisia tulkintoja. Erilaiset tulkinnat näkyivät siinä, tulkitaanko sosiaalista kuntoutusta laajasti vai suppeasti. Laajasti tulkittuna kaikki sosiaalityössä tehty työ voidaan tulkita sosiaaliseksi kuntoutukseksi. Toisaalta vastajat kokivat, että heillä ei juurikaan ole omia yksittäisiä sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarjottavana asiakkailleen. Tällöin varsinaisen sosiaalisen kuntoutuksen arvioitiin toteutuvan muualla, aikuissosiaalityön ollessa sosiaaliseen kuntoutukseen ohjaava ja byrokratiatyötä toteuttava taho.</p> <p>Tulosten perusteella sosiaalinen kuntoutus koettiin epäselväksi kokonaisuudeksi. Epäselvyyden vuoksi olisi tärkeää, että organisaation sisällä määritellään tarkemmin sosiaalista kuntoutusta ja sen toteuttamista.</p>	
Avainsanat Sosiaalinen kuntoutus, aikuissosiaalityö, osallisuus, hyvinvointi ja syrjäytyminen	

Field of Study Social Services, Health and Sports	
Degree Programme Degree Programme in Social Services	
Authors Nina Kastarinen & Milla Kärkkäinen	
Title of Thesis Social rehabilitation from the perspective of adult social work. Interview survey for Ylä-Savon SOTE Joint Municipal Authority of adult social workers.	
Date 24.11.2021	Pages/Appendices 55/4
Client Organisation /Partners Outi Heusala, Ylä-Savon SOTE Joint Municipal Authority	
<p>Abstract</p> <p>The purpose of the thesis was to discover how social workers employed in adult social services of the Ylä-Savon SOTE joint municipal authority define social rehabilitation under the Social Welfare Act. It was investigated whether adult social work workers are performing social rehabilitation in practical work. The thesis gathers information about the researched topic for the use of the client. The work was commissioned by the Ylä-Savon SOTE joint municipal authority.</p> <p>The study was conducted as a qualitative practice study describing social work. The data for the study was collected with open questions through a semi-structured individual themed interview. This study was conducted by an abductive, or theory-guided content analysis.</p> <p>According to the findings, the interviewees had a clear understanding that social rehabilitation is a methodical activity to increase human inclusion and ability to function, as well as to reduce exclusion. The ambiguity was evident in whether social rehabilitation was interpreted broadly or narrowly. Broadly interpreted, any work done in social work can be interpreted as social rehabilitation. On the other hand, respondents felt they had little to no individual social rehabilitation services of their own to offer their clients. In that case the actual social rehabilitation is carried out elsewhere, and adult social work direct social rehabilitation and perform bureaucracy work.</p> <p>According to this study, social rehabilitation is an ambiguous entity in the opinion of those involved in the interview. In conclusion, it is recommended that social rehabilitation and its implementation are more explicitly defined within the organization.</p>	
<p>Keywords</p> <p>Social rehabilitation, adult social work, participation, well-being, and marginalization</p>	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	SOSIAALINEN KUNTOUTUS IHMISEN HYVINVOINNIN JA OSALLISUUDEN EDISTÄJÄNÄ	7
2.1	Ihmisen syrjäytyminen ja osallisuus.....	7
2.2	Ihmisen toimintakyky ja hyvinvoinnin koostuminen osana kokonaisvaltaista hyvinvointia	9
2.3	Valtaistuminen ja voimaantuminen sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena	10
2.4	Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuus.....	12
3	SOSIAALITYÖ AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ.....	16
3.1	Sosiaalityön ja aikuissosiaalityön määrittely ja tarvetausta.....	16
3.2	Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityö ja työn toteutustavat.....	19
3.2.1	Ohjauksen eri muodot sosiaalityössä.....	19
3.2.2	Verkostotyö ja monialainen yhteistyö.....	21
3.2.3	Kuntouttava työtoiminta.....	22
3.2.4	Asumisen tuen palvelu	23
3.2.5	Välitystili palvelumuotona ja työvälineenä.....	24
3.2.6	Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki	24
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA KYSYMYKSET	26
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	27
5.1	Tutkimusmenetelmän valinta	27
5.2	Aineiston keruu	27
5.3	Aineiston analysointi.....	29
5.4	Eettisyys ja luotettavuus	30
6	TULOKSET	34
6.1	Sosiaalinen kuntoutus vastaajien näkökulmasta	34
6.2	Sosiaalisen kuntoutuksen päätökset ja organisointi kuntayhtymässä.....	39
7	POHDINTA.....	40
7.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	40
7.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	42
7.3	Ammatillinen kasvu ja perustelut opinnäytetyössä käytetyille valinnoille.....	43
7.4	Jatkotutkimustarpeet tulevaisuudessa.....	46
	LÄHTEET	47

LIITE 1: SAATEKIRJE HAASTATTELUKUTSUUN	52
LIITE 2: HAASTATTELUN SAATETEKSTI	53
LIITE 3: HAASTATTELUN TEEMAKYSYMYKSET	54
LIITE 4: ESIMERKKITAUUKKO AINEISTON KLUSTEROINNISTA JA ABSTRAHOINNISTA.....	55

1 JOHDANTO

Sosiaalihuoltolaki uudistui vuonna 2015, jolloin sosiaalinen kuntoutus tuli sosiaalihuoltolain mukaiseksi palveluksi. Tätä ennen sosiaalista kuntoutusta ei ollut kirjoitettu lakiin. (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2016, 4.) Viitteitä sosiaalisen kuntoutuksen tapaisesta toiminnasta on kuitenkin katsottu olevan jo vuodesta 1879 lähtien. Suomessa sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä on käytetty 1950-luvulta lähtien. Tarve kuntoutukselle ja sosiaaliselle kuntoutukselle on tullut toisen maailmansodan aikana. Ihmisiä pyrittiin kuntouttamaan sodan aiheuttamien vammojen tuomasta vajaakuntoisuudesta. Ruumiillisen työn muuttuessa yhä enemmän henkiseksi työskentelyksi ja sosiaalisesti vuorovaikutukseksi, muuttui kuntoutusjärjestelmä sosiaalisen kuntoutuksen suuntaan. Sosiaalinen kuntoutus on syntynyt ihmisten tarpeista, ja sen sisältö on muuttunut yhteiskunnan muutoksen ja ihmisten muuttuvien tarpeiden mukana. Nykyään sosiaalisella kuntoutuksella halutaan parantaa ihmisen sosiaalista toimintakykyä, vähentää syrjäytymistä sekä edistää osallisuutta. (Järvikoski & Härköpää 2011, 8–14.)

”Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi” (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, § 17). Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on toisaalta hyvin tuttu, mutta ihmiset käsittävät sen eri tavoin. Kukin kunta toteuttaa sosiaalista kuntoutusta haluamallaan tavalla. Julkaisujen mukaan sosiaalialan ammattilaiset toivovat sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen selkeyttämistä. Haluamme tutkia sosiaalista kuntoutusta, koska se näyttäytyy meille vaikeasti hahmotettavana asiana ja ajattelempa, että sosiaalinen kuntoutus on oleellinen osa sosiaalialan työtä. Valitsimme kyseisen aiheen, koska haluamme selvittää Ylä-Savon Soten alueen aikuissosiaalityön työntekijöiden ajatuksia sosiaalisesta kuntoutuksesta ja siitä, miten se toteutuu kuntayhtymän sosiaalihuollon yksiköissä. Tämän opinnäytetyön painopiste on sosiaalisessa kuntoutuksessa, minkä vuoksi sosiaalista kuntoutusta käsitellään teoriaosiossa laajasti.

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön yksikkö. Aikuissosiaalityö tarjoaa sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeeseen perustuvaa suunnitelmallista ja asiakasta tukevaa sosiaalityötä yli 18-vuotiaille aikuisille. Aikuissosiaalityön yksiköitä on kaikissa kuntayhtymän kaupungeissa ja kunnissa.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää, mitä sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus on Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijöiden mielestä sekä sitä, tekevätkö aikuissosiaalityön työntekijät käytännön työssä sosiaalista kuntoutusta. Opinnäytetyömme tavoitteena on saada selkeämpi kuva sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityössä sekä saada selville, mitä sosiaalinen kuntoutus on aikuissosiaalityössä, millaisin palveluin sosiaalista kuntoutusta toteutetaan ja millä erilaisilla tavoilla työntekijä edistää asiakkaan sosiaalista kuntoutumista. Toteutamme opinnäytetyön kvalitatiivisena eli laadullisena sosiaalityötä kuvailevana käytännöntutkimuksena. Tutkimuksen avulla Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön yksikön henkilökunta saa tietoa siitä, kuinka sosiaalinen kuntoutus työyhteisössä käsitetään. Saadun tiedon avulla aikuissosiaalityön työntekijät voivat yhtenäistää sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ja sitä kautta kehittää sosiaalista kuntoutusta työssään.

2 SOSIAALINEN KUNTOUTUS IHMISEN HYVINVOINNIN JA OSALLISUUDEN EDISTÄJÄNÄ

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyön teoreettista viitekehystä syrjäytymisen, osallisuuden, ihmisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin sekä sosiaalisen kuntoutuksen osalta. Edellä mainittujen lisäksi käsittelemme empowerment-teoriaa ihmistä valtaistavana ja voimaannuttavana prosessina, joka on parhaimmillaan sosiaalisen kuntoutuksen tulos.

Kuntoutus on monitieteellistä ja -ammattillista toimintaa, jota voidaan toteuttaa monenlaisin tavoin. Monitieteellisyyden ja -alaisuuden vuoksi kuntoutustyössä käytetään eri tieteenaloilla kehitettyjä teorioita sekä niiden yhdistelmiä. (Järvikoski, Härkäpää & Salminen 2015, 18–25.) Sosiaalisella kuntoutuksella torjutaan ihmisen syrjäytymistä, edistetään osallisuutta sekä toimintakykyä (Sosiaalihuoltolaki 2014, § 17). Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään ihmisen valtaistamiseen ja voimaantumiseen. Ihmisen hyvinvointi liittyy ihmisen kokemaan osallisuuteen sekä toimintakykyyn. (Järvikoski ym. 2015, 18–26.)

Vakiintuneen tavan mukaan kuntoutus jaotellaan nelijakoon sisällön ja toimintatapojen mukaan. Nelijaon osa-alueet koostuvat sosiaalisesta, lääkinnällisestä, ammatillisesta, ja kasvatuksellisesta kuntoutuksesta. Kuntoutuksen jaottelulla tehdään raamit työnjaolle eri organisaatioiden ja ammattilaisten kesken (Järvikoski & Härkäpää 2011, 20).

Kuntoutuksen paradigmassa on vallalla ajatus asiakkaan aktiivisesta toimijuudesta. Asiakkaan henkilökohtaiset tavoitteet ovat kuntoutustoiminnan lähtökohtana. Asiakas toimii aktiivisesti oman kuntoutusprosessin eri vaiheissa ammattilaisen antaman tuen avulla. Kuntoutujan autonomian kunnioittamisen lisäksi kuntoutuksen paradigmaan kuuluu ajatus kuntoutuksen liittämistä kuntoutujan arkeen. Kuntoutuksen tuloksena tavoitellaan asiakkaan osallisuuden lisääntymistä sekä valtaistumista. (Järvikoski, Härkäpää & Salminen 2015, 18–25.)

Kaikki kuntoutus on suunnitelmallista toimintaa, jolla tavoitellaan ihmisen tai ihmisen ja hänen elinympäristönsä kuntoutumista. Kuntoutuminen on muutosprosessi, jonka avulla pyritään parantamaan ihmisen toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä ja yleistä hyvinvointia. (Kuntoutusselonteko 2002, 3.)

2.1 Ihmisen syrjäytyminen ja osallisuus

Sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus pyrkii vahvistamaan ihmisen toimintakykyä, torjumaan syrjäytymistä ja lisäämään osallisuutta (Sosiaalihuoltolaki 2014, § 17). Sosiaalinen syrjäytyminen on peruste kuntoutukselle. Sosiaalinen osallisuus on yksi kuntoutuksen tavoite. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 147–151; kuntoutusselonteko 2002, 40.) Kyseiset käsitteet ovat vaikeasti lähestyttäviä, koska niitä voidaan tarkastella yksilön tai ihmisryhmän tilannetta kuvaavina sekä yhteiskunnan ja sen rakenteita kuvaavina käsitteinä (Kuntoutusselonteko 2002, 40).

Raunion (2006, 10–13) mukaan syrjäytyminen, social exclusion eli eksklusio tarkoittaa ihmisen joutumista yhteiskunnan laitamille, pois niin sanotusta normaalista yhteiskunnasta, eri yhteisöistä sekä niiden tehtävistä. Syrjäytyminen voi johtua monista eri asioista, esimerkiksi taitojen puutteesta tai negatiivisten asioiden kasautumisesta ihmiselle. Raunion (2006, 10–28) mukaan sosiaalityössä syr-

jäytymisen käsite yhdistetään ihmiseen, jolle kasautuu samanaikaisesti useita hyvinvoinnin ongelmia. Järvikosken ja Härkäpään (2011, 147–151) mukaan syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi oppimisvaikeudet, itsesäätelyn vaikeudet, riippuvuudet, vähäiset sosiaaliset suhteet sekä elämänhallinnan ongelmat. Lisäksi heikko koulutustaso, työttömyys, ylisukupolvinen huono-osaisuus, taloudelliset vaikeudet, vammautuminen ja pitkäaikaissairaudet voivat aiheuttaa syrjäytymistä. Edellä mainitut syrjäytymistä aiheuttavat tekijät on yksilöllistetty ihmiseen ja hänen elämäntilanteeseensa. Kuitenkin yhteiskunnan rakenteet, toimintatavat ja syrjivät asenteet lisäävät ihmisen syrjäytymisen riskiä, joka on otettava huomioon pelkän yksilöllistämisen sijaan (Kuntoutusselonteko 2002, 40).

Mahdollisuus sosiaaliseen osallisuuteen eli inklusioon tarkoittaa yhteiskunnan rakentumista niin, että kaikilla ihmisillä on samanlaiset mahdollisuudet osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Yhteiskunnallisella toiminnalla tarkoitetaan mahdollisuutta päästä sosiaaliseen kanssakäymiseen, eri organisaatioihin ja rakenteisiin, joista muodostuu jokapäiväisen elämän perusta. (Kuntoutusselonteko 2002, 40). Järvikosken ja Härkäpään mukaan (2011, 147–148) osallisena oleminen on sitä, että jokaisella ihmisellä on yhtäläinen mahdollisuus terveyteen, opiskeluun, elannon hankkimiseen, toimeentuloon, hyvään asumiseen ja sosiaalisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen. Osallisuus tarkoittaa ihmisen mahdollisuutta osallistua oman elämän asioihin haluamallaan tavalla, niissä mittasuhteissa, kuin se on kyseiselle ihmiselle ominaista.

Isola (2017) kuvaa sosiaalista osallisuutta ihmisten väliseksi kommunikoinniksi, toiminnaksi ja uskoksiksi, jotka muotoutuvat aina jokaiselle yksilöllisesti oman koetun hyvinvoinnin, osaamisen sekä voimavarojen välillä. Osallisuus on mahdollisuutta liittyä ja olla osa sellaisia ihmissuhteita, jotka lisäävät ihmisen hyvinvointia ja parantavat yhteyttä muihin hyvinvointia tuottaviin asioihin. Osallisuus on yksilöllinen kokemus, mutta sen lisäksi osallisuuden kokemiseen vaikuttaa myös yhteiskunnan rakenteet, lait ja ne käytännöt miten hyvinvointia annetaan yhteiskunnan kansalaisten kesken. (Isola 2017.)

Ihmisen kokemaa osallisuutta voidaan edistää monin tavoin. Osallisuuden lisäämiseksi on edistettävä ihmisen kykyä olla osallisena omassa elämässään. Tarkoituksena on poistaa tai hallita yksilön elämässä olevia esteitä ja haasteita. Jos ihmisellä on fyysisen vamman vuoksi vaikeus poistua kotoa, tulee fyysisistä toimintakykyä ja ihmisen asumisympäristöä parantaa niin, että ihminen pääsee poistumaan kotoaan ilman liian suuria ponnisteluja. Jos ihmisellä on oppimisen vaikeus tai sosiaalisten tilanteiden pelko, pyritään kuntoutuksen eri menetelmin lisäämään ihmisen toimintakykyä, jolloin ihmisen on mahdollista osallistua ympärillä olevaan toimintaan. Jos ihminen ei tiedä tai käsitä miksi joku asia tapahtuu tietyllä tavalla, ei hän tästä syystä voi olla osallisena omaan asiaan vaikuttamisessa. Tämän vuoksi ihmistä tulee auttaa ymmärtämään häntä koskevia asioita, niiden syitä ja perusteluja siitä, miksi asiat toteutetaan tietyllä tavalla. Näin toimimalla voidaan parantaa ihmisen kokemaa osallisuutta omissa prosesseissaan. Isolan (2017) mukaan yhteiskunnallisia toimintatapoja kehitettäessä kehittämistoimintaan on tärkeää ottaa mukaan ihmisiä kaikista yhteiskuntaluokista. Tämä antaa laajempaa näkemystä asioihin. Laajemman näkemyksen myötä yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevat ihmiset hyötyvät kehittämistoimintaan osallisena olemisesta sekä kehittämistoiminnan tuloksesta. (Isola 2017.)

2.2 Ihmisen toimintakyky ja hyvinvoinnin koostuminen osana kokonaisvaltaista hyvinvointia

Jotta ihminen voi hyvin, on hänen toimintakykynsä oltava sillä asteella, että hän voi tavoitella parempaa hyvinvointia. Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen sosiaalista, psyykkistä sekä fyysistä toimintakykyä. (Raivio 2018, 97–115.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019 a) lisää kognitiivisen toimintakyvyn edellä mainittuihin ulottuvuuksiin. Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään parantamaan yksilön toimintakykyä. Toimintakyvyn laaja kartoittaminen kuuluu sosiaalisen kuntoutuksen prosessiin. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 56.)

Sosiaalinen toimintakyky on laaja käsite, jonka voidaan sanoa rakentuvan monipuolisista elämäntaidoista. Nämä erilaiset elämäntaidot vaikuttavat siihen, miten ihminen kykenee toimimaan omassa elämässään ja yhteiskunnassa. Ihmisen sosiaalinen toimintakyky koostuu sosiaalisista taidoista, niin sanotuista arkitaidoista sekä yhteisötaidoista. (Raivio 2018, 97–115.)

Sosiaalisiksi taidoiksi kutsutaan ihmisen kykyä ilmaista itseään, omia ajatuksiaan, tunteitaan ja toiveitaan toisille ihmisille. Myös kyky olla hyvässä vuorovaikutussuhteessa toisten ihmisten kanssa on osa sosiaalisia taitoja. Ihmisen on osattava muodostaa ja ylläpitää ihmissuhteita. Hänen on kyettävä luottamaan ja arvostamaan niin itseään, kuin muitakin ihmisiä ja heidän ajatuksiaan ja periaatteitaan. Sosiaaliin taitoihin kuuluu myös ihmisen kyky ottaa vastuuta itsestään sekä toisista ihmisistä. (Raivio 2018, 97–115.)

Sosiaalisen toimintakyvyn arkitaitoja ovat kaikki taidot, joilla ihminen ylläpitää normaalia arkea. Arkitaidot hallitseva ihminen kykenee hoitamaan kotiin, ravintoon, liikuntaan ja asioiden hoitamiseen liittyvät asiat riittävällä tasolla. Yksilöllä on oltava valmiuksia kouluttautua, tehdä töitä, organisoida omaa elämää ja hallita elämässä olevia houkuttimia siinä määrin, että arkielämä toteutuu yhteiskunnan yleistyneiden normien mukaisesti. (Raivio 2018, 97–115.)

Sosiaalisen toimintakyvyn yhteisötaidoksi kutsutaan ihmisen taitoa tunkea ja tiedostaa itsensä, omat vahvuudet ja heikkoudet, joiden kanssa ihminen toimii ympäristöissään. Ihmisen on osattava hallita omia tunteitaan niin, että hän kykenee sopeutumaan yhteisön sääntöihin ja normeihin voidakseen osallistua yhteisön toimintaan. (Raivio 2018, 97–115.)

Ihmisen psyykinen toimintakyky tarkoittaa kykyä selviytyä elämän sekä arjen kriiseistä ja ongelmista. Psyykkiseen toimintakykyyn liitetään myös mielenterveys sekä elämänhallinta. Edellä mainitulla tarkoitetaan ihmisen kykyä tunkea, tehdä valintoja ja ratkaisuja elämässä sekä ottaa vastaan käsiteltävää tietoa. Fyysinen toimintakyky puolestaan vaikuttaa ihmisen jokapäiväisessä elämässä pärjäämiseen. Fyysisyys ilmenee kykenä liikkua. Elimistön kannalta on tärkeää pitää lihasvoimasta ja kestävydestä huolta, samoin kuin nivelten liikkuvuudesta ja keskushermoston toiminnasta. Kognitiivinen toimintakyky on yksi ihmisen toimintakyvyn osa-alue. Tällä tarkoitetaan tiedonkäsitteilyn eri alueiden yhteistoimintaa. Yhteistoiminnan avulla ihminen pystyy suoriutumaan arjessaan. Kognitiivisiin toimintoihin kuuluu muun muassa tiedon vastaanottaminen, sen käsitteleminen sekä säilyttäminen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019 b).

Ihmisen hyvinvoinnin koostumista voidaan käsitellä eri teorioiden kautta. Esimerkiksi sosiologi Erik Allardtin mukaan ihmisen hyvinvointi koostuu kolmesta hyvinvoinnin ulottuvuudesta. Ulottuvuudet

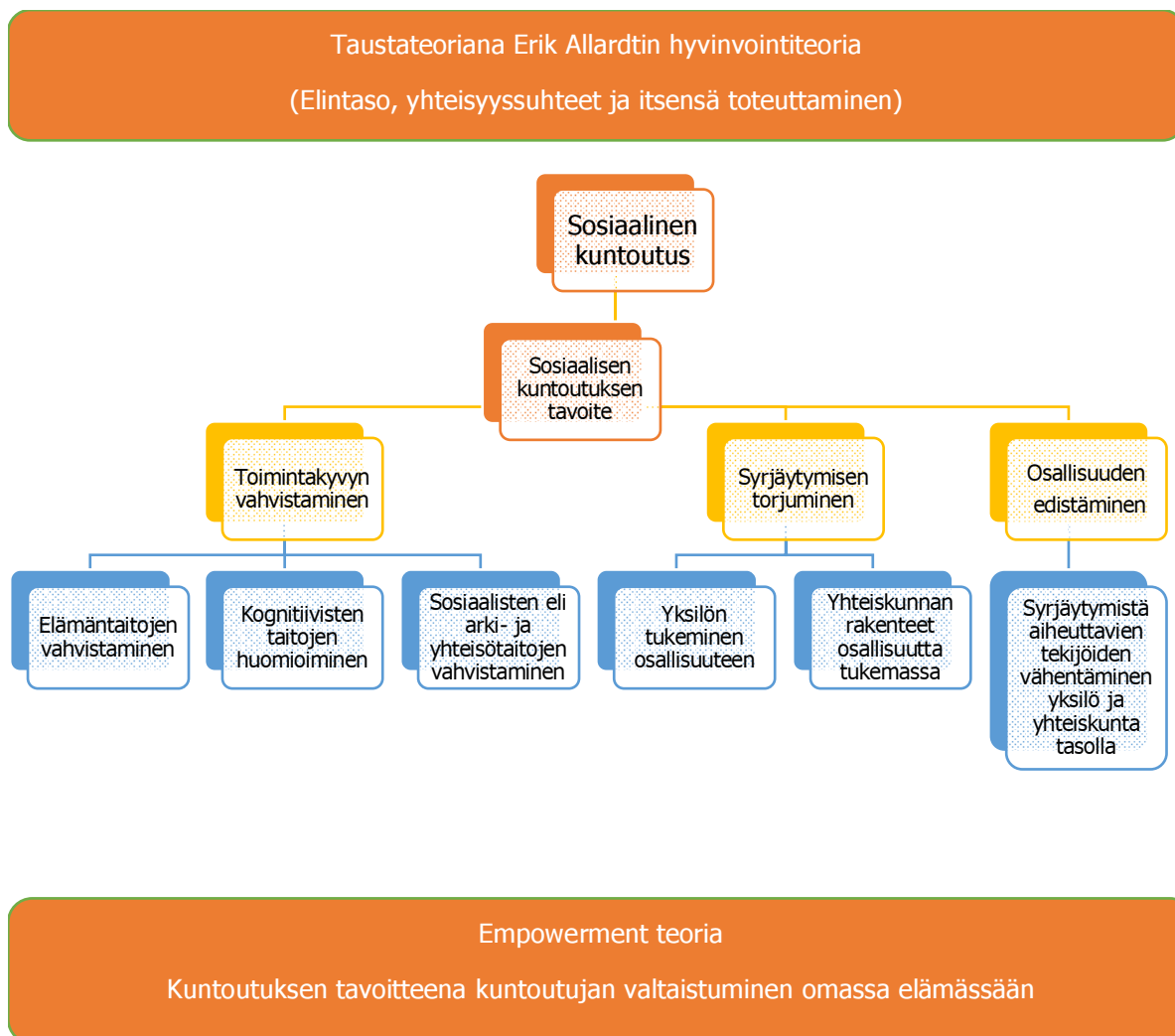
ovat elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) sekä itsensä toteuttaminen (being). Perustana hyvinvoinnille on keskeisten tarpeiden tyydyttäminen, jotka jakaantuvat hyvinvoinnin osatekijöihin. Näitä osatekijöitä elintasossa ovat muun muassa tulot, terveys, koulutus, asumistaso sekä työllisyys. Yhteisyyssuhteiden osatekijöitä ovat ystävyyssuhteet ja perheyhteisyys sekä paikallisyhteisyys. Itsensä toteuttamisen osatekijöitä ovat arvonnanto eli status, poliittiset resurssit, korvaamattomuus sekä tekeminen, jolla viitataan tässä hyvinvoinnin ulottuvuudessa mielenkiintoiseen vapaa-ajan toimintaan. (Allardt 1976, 38–39, 50.)

Allardt kuvaa, että hyvinvointi edellyttää ihmisen tarpeiden tyydyttämistä, jonka kautta ihmiset myös ilmaisevat olemassa olevia sosiaalisia arvojaan. Hyvinvointi edellyttää ihmisen tarpeiden tyydyttämistä, jonka kautta ihmiset myös ilmaisevat olemassa olevia itselle tärkeitä sosiaalisia arvoja, kuten koettua ystävyyttä, parisuhdetta tai omaa statusta. Hyvinvointi on hyvän yhteiskunnan perusta ja sitä tarkastellaan lähtökohtaisesti väestön tarpeiden sekä arvojen näkökulmasta. Näitä arvoja ja näkökulmia pyritään toteuttamaan erilaisten yksilön omien tarvepyrkimysten kautta. (Allardt 1976, 28–30, 37.)

2.3 Valtaistuminen ja voimaantuminen sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena

Empowerment voidaan suomentaa muun muassa sanoilla valtaistuminen, voimaantuminen ja voimavaraistuminen. Valtaistumisen taustalla on ajatus yksilön ainutlaatuisuudesta. Valtaistumisen prosessin tavoitteena on yksilön voimavarojen lisääminen, jotta yksilö voi toimia yhteiskunnassa, yhteisöissä ja oman elämän eri osa-alueilla. Valtaistumisella tavoitellaan yksilön mahdollisuutta vaikuttaa elinolosuhteisiin, elämänlaatuun sekä elämänhallinnan paranemiseen. Valtaistumisen kautta yksilön on mahdollista auttaa toisia yksilöitä heidän pyrkimyksissään. (Keskitalo & Vuokila-Oikkonen 2018, 89.)

Empowerment-käsitettä käytetään yhteiskuntaa ja ihmisiä käsittelevillä tieteenoilla. Käsitteellä on erilaisia merkityksiä eri tieteiden välillä, eri ammattikuntien kesken sekä käyttötarkoitusten mukaan. (Payne 2005, 214.) Kuntoutusta voidaan lähestyä useiden eri teorioiden kautta. Parhaan tuloksen saavuttamiseksi eri teorioita voidaan yhdistää. Kuntoutus-lehden artikkelissa kuntoutuksen tavoitteena nähdään kuntoutujan valtaistuminen sekä elämänhallinnan paraneminen. Empowerment teoriaa käytetään usein kuntoutuksen yhteydessä. (Järvikoski, Härkäpää & Salmisen 2015, 18–26.) Kuvaamme (kuvasa 1) sosiaalisen kuntoutuksen, ihmisen hyvinvoinnin, osallisuuden sekä eri teorioiden yhteyttä toisiinsa.



KUVA 1. Sosiaalinen kuntoutus ihmisen hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäjänä

Kaikella kuntoutuksella tavoitellaan ihmisen parempaa hyvinvointia (Kuntoutusselonteko 2002, 3). Ihmisen hyvinvointi on monitahoinen käsite. Jokaiselle hyvinvoinnin koostuminen on yksilöllistä muun muassa persoonallisuuden piirteiden, elämäkokemusten ja sosiaalisen ympäristön vaikutusten mukaan (Kekäläinen 2020).

Sosiaalialalla yleisesti hyväksytyn määritelmän on luonut Robert Adams teoksessaan *Social work and empowerment* (2003). Adamsin tulkinnan mukaan voimaantumisen ja valtaantumisen avulla voidaan vaikuttaa yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen elinolosuhteisiin, asioiden saavuttamiseen sekä elämänlaadun kohenemiseen. Empowerment on keinona muutoksen aikaansaamiseksi ja asetetun tavoitteen saavuttamiseksi. Adamsin tulkinnassa empowerment voi kohdistua yksilöön, yhteisöön sekä organisaatioon (Adams 2003, 5,16.)

2.4 Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuus

Sosiaalinen kuntoutus sijoittuu sosiaalityön ja kuntoutuksen rajapinnoille. Sosiaalityöllä ja kuntoutuksella on monia samoja tavoitteita ja asiakastyön käytäntöjä. Molemmat tavoittelevat yksilön ja yhteiskunnan välistä hyvää suhdetta. Sosiaalityö ja kuntoutus ovat omia itsenäisiä tieteenaloja tai ammattialoja, jotka toimivat yhteiskunnallisessa palvelujärjestelmässä. Yleisesti kuntoutusta toteutetaan eri alojen ammattilaisten yhteistyönä. Sosiaalityö lukeutuu yhdeksi tärkeäksi yhteistyötahoksi. (Kokko & Veistilä 2016, 220–223.)

Sosiaalinen kuntoutus on ajassa ja yhteiskunnan tilanteessa muuttuvaa. Muutokseen vaikuttavat niin yhteiskunnan, talouden, kulttuurin kuin ihmisten ja heidän elämän- sekä ajattelutapojen muuttuminen. Nykyään yhtenä suurena muutoksena on sosiaali- ja terveystalouden (SOTE) ja maakuntautu- distuksen toteutuminen ja sen vaikuttaminen sosiaalisen kuntoutuksen kenttään sekä sen käytäntö- jen muotoutumiseen. Käsitteenä sosiaalinen kuntoutus on monitasoinen ja sitä on vaikea jäsentää. Jatkuvan muutoksen vuoksi sosiaalista kuntoutusta on vaikea lähestyä yksinkertaisella yleispätevällä määritelmällä. (Nieminen 2018, 11, 22.) Sosiaalisen kuntoutuksen tarkkaa määrittelyä vaikeut- taa myös se, että sitä voidaan tarkastella eri näkökulmista kuten perussosiaalityön työmenetelmänä tai ulkoistettuna palveluna tai toimintona, jonkin muun kuin julkisen sektorin järjestämänä (Liukko 2006, 103).

Uusi sosiaalihuoltolaki tuli voimaan vuonna 2015. Tuolloin sosiaalinen kuntoutus kirjattiin lakiin kun- nallisena sosiaalipalveluna järjestettäväksi palveluksi. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 13.) Sosiaalinen kuntoutus on kuitenkin ollut käsitteenä ja toimintana tuttu suomalaisessa yhteiskunnassa jo vuosikymmeniä (Nieminen 2018, 11).

Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus määritellään asiakkaalle annettavaksi tehostetuksi tueksi. Tehostettua tukea annetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen avulla. Tehostetun tuen avulla tavoitellaan asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn paranemista, syrjäy- tymisen estämistä ja asiakkaan osallisuuden mahdollistamista. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 51–56.)

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2017, 56) mukaan sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu monen- laisia toimintoja. Näitä ovat muun muassa asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta ja -ohjaus. Tarpeen vaatiessa eri kuntoutuspalvelujen ja muiden asiakkaan tarvitsemien palvelujen yhteensovittaminen. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu ohjaami- nen ja opettaminen arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallinnan ylläpitämiseen. Erilai- nen ryhmätoiminta ja tukeminen sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin kuuluvat sosiaaliseen kuntou- tukseen. Myös muut sosiaalihuoltolain mukaiset toimenpiteet, joilla edistetään asiakkaan sosiaalista kuntoutumista, kuuluvat sosiaaliseen kuntoutukseen. Nuoriin kohdistetulla sosiaalisella kuntoutuk- sella lisätään nuoren edellytyksiä sijoittua ja pysyä työ- ja opiskeluympäristöissä, työpajatoiminnassa tai kuntoutuspaikassa. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 56.)

Vilkkumaan (2004, 28) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen voidaan ajatella olevan yksi kuntoutuksen neljästä osa-alueesta, mutta toisaalta se voidaan nähdä kuntoutuksen kattokäsitteenä, jolloin muut kuntoutuksen lajit ovat sosiaalisen kuntoutuksen osatekijöitä. Näin ollen sosiaalisen kuntoutuksen ajatellaan ilmentävän kaikkien kuntoutustoimenpiteiden ja kuntoutumisen sosiaalista perusluonnetta (Vilkkumaa 2004, 28).

Järvikoski ja Härkäpää (2015, 22) määrittelevät sosiaalisen kuntoutuksen toiminnaksi, jolla tavoitellaan kuntoutujan parempaa selviytymistä pakollisista arkipäivän toimista, vuorovaikutussuhteista ja omien toimintaympäristöjen rooleissa toimimisesta. Kuntoutujan yhteiskunnallista osallisuutta pyritään tukemaan itsenäisen suoriutumisen ja sosiaalisen toimintakyvyn kohentamisella sekä luomalla kuntoutujalle sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä. Sosiaalisella kuntoutuksella luodaan kuntoutujalle mahdollisuuksia osallistumiseen, parannetaan sosiaalisten verkostojen toimivuutta, huolehditaan taloudellisista etuuksista sekä tuetaan asumista ja liikkumista omissa ympäristöissä. (Järvikoski 2013, 47.)

Aila Järvikoski (2013, 47) kuvaa sosiaalisen kuntoutuksen saamisen edellytyksiä STM:n kuvailulehdessä seuraavasti: Ihmiselle, jolla on alentunut toimintakyky, sosiaalisen syrjäytymisen vaara tai jokin kriisitilanne, josta ihmiselle aiheutuu tuen tarvetta, voidaan tarjota sosiaalista kuntoutusta. STM:n mukaan sosiaalisen kuntoutuksen saaminen ei edellytä sairautta, vikaa tai vammaa. Sosiaalisen kuntoutuksen saaminen liittyy enemmän syrjäytymisriskin alla oleviin ja erilaisiin sosiaalisiin syihin.

Sosiaalihuoltolain (2014, § 3) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen asiakas voi olla erityisen tuen tarpeessa. Erityisen tuen tarve ilmenee asiakkaalla vaikeutena saada ja hakea tarvitsemiaan palveluita sosiaali- ja terveystalouksista. Vaikeus voi johtua esimerkiksi kognitiivisesta tai psyykkisestä vammasta tai sairauden aiheuttamasta esteestä. Myös päällekkäisten tuen tarpeiden vuoksi henkilöllä voi olla vaikeuksia hakea ja saada palveluita.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen syitä on useita. Syitä voi olla työelämästä ja yhteiskunnallisesta asemasta syrjäytyminen pitkäaikaistyöttömyyden, päihdeongelman, rikosten tekemisen, koulutuksen puutteen tai oppimisvaikeuksien vuoksi. Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen piiriin kuuluvat myös lähi-suhte ja perheväkivaltaa kokeneet ihmiset, sekä ihmiset, joilla on jokin sairaus, vika tai vamma, joka aiheuttaa syrjäytymistä tai syrjäytymisen uhkaa. Tarve sosiaaliselle kuntoutukselle voi tulla sosiaali- ja terveystalouksien, lääkinnällisen tai muun kuntoutuksen riittämättömyydestä. (Järvikoski 2013, 47.) Kokon ja Veistilän (2016, 221–222) mukaan tyypillisiä sosiaalista kuntoutusta käyttäviä asiakasryhmiä ovat muun muassa syrjäytymisuhan alla olevat nuoret ja aikuiset, mielenterveyskuntoutujat, kehitysvammaiset, maahanmuuttajat, päihteidenkäyttäjät sekä pitkäaikaistyöttömät.

Ihmisen selviytyminen omassa arjessaan voi vaikeutua sosiaalisen toimintakyvyn ongelmien vuoksi. Sosiaalisen toimintakyvyn ongelmia ovat muun muassa sosiaalisten tilanteiden pelko, eristäytyminen, päihteiden ongelmakäyttö sekä arkielämän taitojen vajavuus. Tällaisessa tilanteessa sosiaalityöllä ja sosiaalisella kuntoutuksella pyritään tukemaan asiakasta, jotta hän kykenee toimimaan yhteiskunnan normien mukaan, hallitsemaan riippuvuuksia, oppimaan vuorovaikutustaitoja, arkielämän taitoja sekä käyttämään yhteiskunnan palveluja. (Kokko & Veistilä 2016, 221–222.)

Kokon ja Veistilän (2016, 221–222) mukaan sosiaalinen kuntoutus on aina tavoitteellista ja suunnitelmallista kuntoutusta, johon yhdistetään yksilöllinen tuki ja toiminnallisuus. Jotta sosiaalinen kuntoutus on vaikuttavaa, tulee sitä toteuttaa eri toimijoiden kanssa yhteistyössä jokaisen ammattilaisen osaamista hyödyntäen.

Sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa yksilöllisellä psykososiaalisella tuella, lähityöllä, toiminnallisilla ryhmillä, vertaistuellä sekä asiakkaan ohjaamisella vapaaehtois- tai työtoimintaan. (Kokko & Veistilä 2016, 221–222.) Arnkilin ja Erikssonin (1999, 98–99) mukaan sosiaalinen kuntoutus käsitellään psykososiaalisena työmuotona, jossa korostuu dialoginen kohtaaminen ja toivon tuottaminen asiakkaalle. Raunio (2009, 178) kuvaa psykososiaalista työtä sosiaalityön toimintatavaksi, jossa tarvitaan syvällisempää asiantuntemusta asiakkaan ongelmista kuin sosiaalityön byrokratia- tai palvelutyössä. Psykososiaalisessa työssä ongelmia ratkotaan työntekijän ja asiakkaan kanssa kasvokkain vahvassa vuorovaikutuksessa. Psykososiaalinen näkökulma huomioi asiakkaan yksilönä, mutta myös asiakkaan ja hänen sosiaalisen ympäristönsä vuorovaikutus huomioidaan kokonaisuudessa. (Raunio 2009, 178.)

Sosiaalinen kuntoutus on kunnallinen sosiaalipalvelu. Kunnalla, kuntayhtymällä tai hyvinvointialueella on järjestämisvastuu kyseisestä palvelusta. (Sosiaalihuoltolaki 2014, § 14.) Usein sosiaalihuoltolain mukaiset sosiaalipalvelut ovat määrärahasidonnaisia palveluja, joiden myöntämiseen kunta käyttää harkintaa. Päätöksen palvelujen myöntämisestä täytyy perustua yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 53.)

Rajavaaran ja Karjalaisen (2012, 3) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus on usein kunnallisen sosiaalihuollon vastuulla. Sosiaalinen kuntoutus kunnissa -tutkimus tulosten (2016, 31) mukaan on yleistä, että sosiaalista kuntoutusta järjestetään sosiaali- ja terveystieteiden tai työllisyyspalveluiden alaisuudessa. Tutkimuksessa tuli esille, että sosiaalista kuntoutusta organisoidaan useissa eri palvelukokonaisuuksissa, jotka voivat olla eri organisaatioiden yhteistyötä tai organisaation omaa työtä. Tutkimuksessa ilmenneitä yhteistyökumppaneita olivat muun muassa työllisyyspalvelut, TE-toimisto, Kela, työllistämistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP), sivistys- ja nuorisotoimen palvelut, vapaa-aika ja liikuntatoimi sekä päihde- ja mielenterveyspalvelut. (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2016, 29–31.) Asiakkaan toimintakyky ja henkilökohtaiset kuntoutustarpeet sekä tavoitteet määrittelevät sen, missä, miten ja mikä taho toteuttaa sosiaalisen kuntoutuksen toiminnallisen osuuden (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 56–57).

Kuntalain (410/2015, 9 §) mukaan kunnalla on oikeus tuottaa järjestämisvastuullaan olevat palvelut itse tai ostaa palvelut ulkopuoliselta palveluntarjoajalta. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarjoavia tahoja kuntien lisäksi ovat yksityiset sosiaalipalveluja tuottavat yritykset sekä voittoa tavoittelematon kolmas sektori. Kolmanteen sektoriin kuuluvat järjestöt, osuuskunnat, säätiöt ja yhdistykset. (Juvo-nen-Posti ym. 2016, 172.) Sosiaalinen kuntoutus kunnissa -tutkimus tulosten (2016, 31) mukaan sosiaalista kuntoutusta toteutetaan hyvin erilaisilla tavoilla. Toteutustavoiksi mainittiin esimerkiksi sosiaalityö, sosiaaliohjaus sekä neuvonta- ja ohjauspalvelut. Myös kuntouttava työtoiminta, erilainen päivätoiminta sekä palkkatukityö koettiin osaltaan sosiaaliseksi kuntoutukseksi. Olohuone- tai asu-

kastalotoiminta, keskustelukerhot, jalkautuvat palvelut, koulutus tai valmennus sekä maahanmuuttajapalveluissa katsottiin tehtävän sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalinen kuntoutus toteutui niin ryhmätoiminnassa kuin yksilötyössäkin. Vastausten perusteella ryhmässä tapahtuva työ oli yleisempää kuin yksilötyö. (Puromäki ym. 2016, 25–26.)

Sosiaalista kuntoutusta voidaan järjestää ja organisoida monin eri tavoin. Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke (SOSKU) ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos ovat julkaisseet suosituksen työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi. Teoksen on tarkoitus edistää sosiaalisen kuntoutuksen vaikutusten saavuttamista. Julkaisun avulla tavoitellaan sosiaalisen kuntoutuksen selkeyttämistä ja sen aseman tekemistä näkyväksi osaksi sosiaalihuollon palveluita. Julkaisussa kerrotaan suosituksia sosiaalista kuntoutusta järjestettäessä, muun muassa palvelutarpeen arvioon tekemiseen, eri vastuualueisiin liittyen sekä palveluista tehtäviin päätöksiin. (SOSKU & THL 2018, 16–18.)

Ennen sosiaalisen kuntoutuksen aloittamista asiakkaalle tehdään palvelutarpeen arviointi. Palvelutarpeen arvioinnin tekee kunnallinen sosiaalityöntekijä, palvelu- tai sosiaaliohjaaja. Mikäli arvioinnissa tulee esille sosiaalisen kuntoutuksen tarve, kerrotaan asiakkaalle tarjolla olevista palveluista. Asiakkaan ollessa halukas sosiaalisen kuntoutuksen palveluun kirjataan palvelun järjestäminen sosiaalihuollon asiakassuunnitelmaan. Asiakassuunnitelman laatiminen kuuluu palvelun järjestäjän tai tilaajan vastuulle. Suunnitelma tehdään yhteistyössä asiakkaan kanssa asiakkaan tarpeet ja toiveet huomioiden. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun järjestämisestä voidaan tehdä päätös, mutta palvelua voidaan toteuttaa myös ilman erillistä päätöstä. Kun sosiaalinen kuntoutus on työorientaatio jonkin muun palvelun yhteydessä, palvelun järjestämisestä ei tehdä erillistä päätöstä. Päätös tehdään, jos sosiaalisen kuntoutuksen palvelu hankitaan ostopalveluna ulkopuoliselta palveluntarjoajalta tai sosiaalisen kuntoutuksen ollessa erillinen palvelukokonaisuus. Palvelukokonaisuus voi olla ryhmätoimintaan osallistuminen tai sovittu jakso tiivistä yksilökohtaista sosiaaliohjausta. (SOSKU & THL 2018, 16–18.)

Sosiaalisen kuntoutuksen hyöty yksilötasolla on parhaimmillaan kuntoutujan hyvinvoinnin, osallisuuden, elämänlaadun ja toimintakyvyn koheneminen sekä sairauden, vamman, vajaakuntoisuuden paraneminen tai sen aiheuttamien oireiden lievittyminen. Syrjäytyminen on monitahoinen ilmiö, josta aiheutuu suuria kustannuksia yhteiskunnalle. (Kettunen, Steffansson & Pehkonen-Elmi 2018, 58–68.)

Hilli, Ståhl, Merikukka ja Ristikari (2017) ovat tutkineet syrjäytymisen hintaa tutkimuksessaan Syrjäytymisen hinta – Case investoinnin kannattavuuslaskemasta. Tutkimuksen mukaan syrjäytyminen aiheuttaa inhimillisen hyvinvointivajeen lisäksi merkittäviä taloudellisia kustannuksia yhteiskunnalle. Kustannukset koostuvat erilaisista korjaavista palveluista, tulonsiirtojen ja menetettyjen verotulojen muodossa. (Hilli ym. 2017, 1–13.) Yhteiskunnallisella tasolla ajateltuna sosiaalisen kuntoutuksen keinoin pyritään vähentämään syrjäytymisestä aiheutuvia kustannuksia. Sosiaalinen kuntoutus on vielä jäsentymätön ja yleisellä tasolla oleva palvelu. Jotta sen vaikuttavuutta ja kustannuksia voidaan arvioida, tulee sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita ja arviointimenetelmiä kehittää. Syrjäytymisestä aiheutuvia kustannuksia valtiolle ja kunnille tulee tarkastella, jotta voidaan arvioida sosiaalisen kuntoutuksen mahdollinen kannattavuus. (Kettunen ym. 2018, 58–68, 77–78.)

3 SOSIAALITYÖ AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ

Kuvaamme tässä luvussa opinnäytetyön teoreettista viitekehystä sosiaalityön määritelmän sekä aikuissosiaalityön määritelmän kautta. Esittelemme Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön yksikön toimintaa ja siellä käytössä olevia yleisiä työmenetelmiä ja palveluita.

Sosiaalityö käsitteenä on vaikeaselkoinen ja hankala selittää ulkopuoliselle, koska sen tehtäviin ja sisältöihin vaikuttavat tieteellinen ja moniulotteinen perusta. (Raunio 2009, 3; Kananoja 2017, 27–28.) Sosiaalityö perustuu yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen ja ihmisoikeuksien puolustamiseen. Sosiaalityö voi olla esimerkiksi huollollista tai muutossosiaalityötä. Muutossosiaalityöllä pyritään ihmisen valtaistumiseen. Aikuissosiaalityö on sosiaalityötä, jota tehdään kunnallisissa sosiaalitoimistoissa. Aikuissosiaalityötä ohjaavat sosiaalihuoltolaki ja muut etuuksiin liittyvät lait sekä asiakaskohdattaiset lait. (Svenlin, Matthies & Turtiainen 2021, 10.)

3.1 Sosiaalityön ja aikuissosiaalityön määrittely ja tarvettausta

Sosiaalityö on sosiaalihuoltolain (2014, 15 §) mukainen sosiaalipalvelu, jossa tehdään asiantuntija- ja asiakastyötä. Sosiaalityön käsitettä on vaikea selittää ulkopuoliselle sen moniulotteisen tieteellisen perustan sekä monipuolisten tehtävien ja niiden sisältöjen vuoksi. Sosiaalityöllä on tietyt piirteet riippumatta ihmisen lähtökohdista, vauraudesta yhteiskunnassa tai vallalla olevasta sosiaalipolitiikasta. (Kananoja 2017, 27–28.) Sosiaalityön rooli korostuu nopean yhteiskunnallisen muutoksen ja eriarvoistumisen myötä. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 54.)

Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus sekä ihmisoikeudet ovat osa sosiaalityön perustaa. Pohjolan mukaan (2016, 87) sosiaalityö on ammatillista auttamista niiden hyväksi, jotka ovat yhteiskunnassamme heikommassa asemassa tai vaikeassa elämäntilanteessa. Eettisesti sosiaalityön periaate on tukea ihmistä vaikeassa elämäntilanteessa. Vaikeita elämäntilanteita ovat muun muassa perhevaikeudet, syrjäytyminen, köyhyys sekä pidempi aikainen toimeentulo-ongelma. Sosiaalityölle on ominaista laajamittainen verkostotyöskentely eri viranomaistahojen sekä toimijoiden kanssa. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 54.)

Sosiaalityön parissa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vaativaa sosiaalista tukea eri palvelukokonaisuuksilla. Palvelukokonaisuuksia sovitetaan yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa. Palvelujen toimivuutta ja vaikuttavuutta seurataan. Luonteeltaan sosiaalityö on tukevaa muutostyötä asiakkaalle, jossa tavoitteena on lieventää elämäntilanteen vaikeuksia yhdessä yksilön, perheen ja yhteisön kanssa. Sosiaalityön luonteeseen kuuluu toimintaedellytysten vahvistaminen yksilöillä ja perheillä. Sosiaalityön luonteen tarkoitus on yksilöiden ja perheiden osallistaminen ja sosiaalisen eheytyksen edistäminen. (Sosiaalihuoltolaki 2014, § 15.) Sosiaalityön tavoite on palauttaa ja ylläpitää ihmisen omaehtoista selviytymistä ja hyvää elämänlaatua. Elämänhallinnan parantaminen, syrjäytymisen ehkäisy sekä asiakkaan tuki myönteisiä elämänvalintoja ja yhteiskunnan jäsenyyttä kohtaan ovat osa sosiaalityön tavoitteita. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 54.)

Paynen (1996, 2) mukaan sosiaalityö on toimintaa, jossa korostuu yksilökeskeisyys, ihmisen yksilölliset tarpeet sekä muutoshalukkuus. Teoksessa *Social work, Themes, issues, and critical debates*

Adams, Dominelli ja Payne (2009) määrittävät sosiaalityön tavoitteeksi parantaa ja helpottaa yhteiskunnan, ihmissuhteiden, ympäristön ja sosiaalisten organisaatioiden työtä, jossa ihmiset elävät. Yleisimmillään edellä mainitussa on kyse ihmisten välisen yhteistyön parantamisesta, sillä se auttaa ihmisiä selviytymään ja kehittymään. Sosiaalityön tavoitteena on siis sosiaalisen elämän parantaminen, ihmisten välisen yhteistyön lisääminen ja solidaarisuuden eli yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen yhteiskunnassa. (Adams ym. 2009, 1.)

Aikuissosiaalityöllä tarkoitetaan kunnallista sosiaalityön osaa (Matthies ym. 2021, 10). Karjalaisen (2017, 247) mukaan aikuissosiaalityön määrittäminen on hankalaa, sillä kuntien sosiaalipalveluja kehitetään jatkuvasti 2000-luvulla niin sanotun elämänkaarimallin mukaisesti. Elämänkaarimallilla tarkoitetaan sosiaalipalveluja, joita tarjotaan hyvinvointivaltiossa ikävaiheittain järjestettynä. Mallissa ääripäät eli lasten ja vanhusten palvelut erottuvat toisistaan helposti, mutta aikuisille suunnatut palvelut jäävät näiden välimaastoon, sillä palvelut eivät korostu kokonaisuutena. (Juhila 2008, 83.)

Kananojan, Lähteisen ja Marjamäen (2017, 198) mukaan aikuissosiaalityössä ja sen määrittelyssä toistuvat kolme tyypillistä elementtiä. Nämä elementit ovat ongelma, tavoite ja välineet. Kolme elementtiä kuvaa hyvin ammatillista sosiaalityötä, joka perustuu tilannearviointiin, suunnitelmalliseen otteeseen sekä tavoitteiden saavuttamiseksi valikoituihin välineisiin. Aikuissosiaalityön sisältö muotoutuu alueellisesti sekä paikallisesti (Blomgren & Kivipelto 2012, 15).

Aikuissosiaalityön palvelut suuntautuvat yli 18-vuotiaille, joilla on taloudellisesti vaikeaa tai asiakkaat ovat heikompiosaisia. Palveluihin voi kuulua monenlaisia toimia, kuten neuvontaa ja ohjausta, palvelutarpeen arviointia, taloudellisen tilanteen selvittämistä, sosiaalista kuntoutusta, kuntouttavaa työtoimintaa sekä asumisen tuen palveluita. Vaikeutunut elämäntilanne ja monimuotoinen avuntarve edellyttävät aikuissosiaalityössä laajaa asiantuntijuutta ja työskentelyä lähellä asiakasta ja hänen arkeaan. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 40). Aikuissosiaalityön asiakkaaksi ohjaututaan jonkin hoidettavan asian vuoksi. Asiakasprosessi käynnistetään silloin, kun asiakas, hänen läheinen tai muu taho ilmaisee, että henkilöllä on tarve palvelutarpeen arviointiin. Ammattihenkilö, joka on vastuussa, tekee ratkaisun, onko asiakas sosiaalihuollon ja sosiaalipalvelujen tarpeessa. (Nummela 2011, 60.) Ammattihenkilö arvioi avun tarpeen kiireellisyyden. Aikuissosiaalityön asiakkuuden säilyminen vaatii asiakkaan sitoutumista, aktiivisuutta sekä oman vastuunoton lisääntymistä. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 24.)

Lainsäädäntö on sosiaalihuollossa hajanainen ja etuuksista on säädetty monissa laeissa ja asetuksissa (Juhila 2008, 15). Aikuissosiaalityön asiakastyötä ohjaa hallintolaki ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Aikuissosiaalityön palvelujen järjestämisestä säädelään muun muassa sosiaalihuoltolailla ja muilla sitä täydentävillä laeilla. (Paavola, Rautajoki & Pohjola 2019, 85.)

Konkreettisesti aikuissosiaalityössä asiakasta autetaan hänen elämässään antaen neuvoa, ohjausta sekä tukea ongelmatilanteissa. Ongelmatilanteita voivat olla esimerkiksi työttömyys, taloudelliset vaikeudet sekä vaikeus hallita omaa elämäntilannettaan. (Juhila 2008, 15–17.) Aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö on muotoutuvaa ja monialaista toimintaa. Vuonna 2008 keskeistä aikuissosiaalityössä

oli vielä toimeentulotukityö, joka tarkoitti, että etuuskäsittelijät käsittelevät asiakkaan toimeentulotukea. (Juhila 2008, 15–25.) Nykyään Kela hoitaa toimeentulotuen. Toimeentulotuki on siirtynyt Kelalle vuonna 2017 (Kansaneläkelaitos 2017 a).

Aikuissosiaalityötä voidaan lähestyä myös huollollisen sosiaalityön sekä muutossosiaalityön näkökulmasta. Huollollisella sosiaalityöllä tarkoitetaan työtä, jonka tarkoitus on auttaa ja tukea asiakasta ilman kuntoutumisen ja aktivoitumisen vaatimuksia. Edellä mainitulla pyritään ylläpitämään ihmisarvoista elämää. Muutossosiaalityö on työtä, jolla tavoitellaan asiakkaan tilanteeseen myönteistä muutosta ongelmanratkaisu keskeisellä suunnitelmallisella työotteella. Asiakasta tuetaan kuntoutumisessa, kuntoutumista seurataan ja arvioidaan. (Taina & Kotiranta 2014, 187–188.)

3.2 Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityö ja työn toteutustavat

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä, aikuissosiaalityön yksikkö. Ylä-Savon SOTE toimii Iisalmen ja Kiuruveden kaupunkien sekä Sonkajärven ja Vieremän kuntien alueella, tarjoten asukkailleen muun muassa terveys-, hyvinvointi-, hoito- ja hoivapalveluja. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä julkaisuaika tuntematon a.)

Aikuissosiaalityössä tuotetaan sosiaalihuoltolakiin perustuvaa sosiaalityötä, joka on suunnitelmallista ja asiakkaan voimavaroja vahvistavaa. Asiakkaan sosiaalityön tarve selvitetään palvelutarpeen arvioinnin perusteella. Palvelutarpeen arviointi sisältää asiakkaan tilanteen kartoittamisen, tavoitteiden asettamisen, työntekijän antaman ohjauksen ja tuen sekä asiakkaan kanssa yhdessä tehdyn asiakassuunnitelman. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä julkaisuaika tuntematon a.)

Aikuissosiaalityön perustehtävänä on ohjata ja neuvoa elämän erilaisissa ongelmatilanteissa, kuten arjen hallinnassa, erilaisissa kriiseissä, toimeentulossa ja asumisessa sekä muihin sosiaalipalveluihin liittyvissä asioissa. Palvelu on suunnattu työikäisille 18–64-vuotiaille henkilöille. Aikuissosiaalityön asiakkaaksi voi ohjautua ottamalla itse yhteyttä, eri viranomaisten ohjauksella sekä asiakkaasta tehdyn sosiaalihuollon tarve -ilmoituksen perusteella. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä julkaisuaika tuntematon b.)

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymässä aikuissosiaalityötä (kuva 2) toteutetaan muun muassa asiakastapaamisilla, sosiaali- ja palveluohjauksella sekä verkostoyhteistyöllä. Muita työn toteutustapoja ja palveluita ovat muun muassa kuntouttava työtoiminta, asumisentuen palvelut, sosiaalinen kuntoutus, välitystili palvelu sekä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä julkaisuaika tuntematon b.)

3.2.1 Ohjauksen eri muodot sosiaalityössä

Sosiaaliohjauksella tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 16 §:n mukaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Sosiaaliohjauksen tavoitteena on hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla ihmisen elämänhallintaa ja toimintakykyä. (Sosiaalihuoltolaki 2014, § 16.)

Honkakosken (2005) mukaan sosiaaliohjaus voidaan nähdä ammatillisena ohjausmuotona. Tällöin sosiaaliohjaus tapahtuu lähellä asiakkaiden arkea heidän palveluympäristöissään. Ohjaamisessa huomioidaan asiakkaan kokonaistilanne. Honkakoski näkee sosiaaliohjauksen sosiaalisesti painottuneena ohjauksena, joka on samalla eräänlainen vastavoima eriarvoistumiselle. Tällä tarkoitetaan ohjauksen ja tuen tarjoamista ihmisille, joilla ei ole kulttuurillista tai taloudellista pääomaa oman elämän hallintaan. Tavoitteena sosiaaliohjaukselle on palvelukokonaisuuden tarjoaminen, joka vahvistaa subjektiivista asiakasta itseään koskevassa palvelussa. (Honkakoski 2005, 214.)

Koska eri palvelujärjestelmät laajenevat ja eriytyvät, sosiaaliohjauksen merkitys on kasvanut. Sosiaalihuollon sosiaaliohjauksen asiakkaaksi voidaan tulla tilanteissa, kun ei selviydytä arjessa tai yhteiskuntaan integroitumisessa on haasteita. Ihmiset, joilla ei ole sosiaalista toimintakykyä yhteiskunnan normien noudattamiseen, voivat ohjautua sosiaaliohjaukseen. (Jauhiainen 2004, 32–44.)

Sosiaaliohjauksessa tehdään asiakkaan kanssa yhdessä asioita. Sosiaaliohjauksella opastetaan asiakasta toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla sekä hakeutumaan oikeanlaisten palvelujen pariin. Palvelut tukevat, aktivoivat ja motivoivat asiakasta. (Jauhiainen 2004, 43.) Keskeistä sosiaaliohjaukselle on, että asiakas kohdataan joustavasti. Asiakasta motivoidaan suoriutumaan itsenäisesti arkielämästä. Sosiaaliohjauksen asiakas nähdään aktiivisena toimijana ja täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 35–36.) Sosiaaliohjaus liittyy kiinteäksi osaksi sosiaaliohjauksen prosessia (Jauhiainen 2004, 44).

Neuvonta ja ohjaus on Kananojan ja Marjamäen (2017, 208) mukaan hakemassa paikkaansa sosiaaliohjauksessa. Tarve neuvonnalle ja ohjaukselle on kasvussa, koska sosiaalihuolto on kehittynyt viime vuosikymmeniltä. Asiakkaan neuvominen ja tiedottaminen hänen oikeuksistaan, etuuksista sekä palveluista, katsotaan olevan sosiaaliohjauksen, jonka vuoksi neuvonnalla on keskeinen rooli sosiaalihuollossa. Neuvonnalla autetaan ja tuetaan sosiaalihuollon asiakasta hakeutumaan oikeanlaisen avun piiriin. Lisääntyvät valinnat ja mahdollisuudet ihmisten elämässä lisäävät tarvetta neuvonnalle. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 33.)

Ohjaus on neuvontaa lähtökohtaisesti laajempaa. Ohjaus kattaa asiakkaan palvelujen yhteensovittamisen sekä ohjaamisen oikean tuen ja palvelujen luokse. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 33.) Ohjauksessa on kyse tilanteesta, jossa sosiaalihuollon työntekijä tarjoaa asiakkaalle huomiota ja aikaa, eli kuuntelee ja varmistaa, että asiakas tulee kuulluksi. Tämä vaatii aitoa läsnäoloa. Kun asiakkaalle antaa huomiota, rohkeaa asiakas kertomaan henkilökohtaisista sekä vaikeista asioista vapautuneemmin. Asiakas on aktiivinen osapuoli ohjaustilanteessa ja osallistuu myös yhdessä asiansa määrittelyyn työntekijän kanssa. Työntekijä ja asiakas etsivät yhdessä ratkaisua asiakkaan tilanteeseen. Työntekijä välttää ohjaustilanteissa antamista ja tarjoamista valmiita ratkaisumalleja. Työntekijä pyrkii vahvistamaan ohjattavan toimintakykyä. (Kananoja & Marjamäki 2017, 208–210.)

Hyvinvointia tukevan neuvonnan ja ohjauksen järjestäminen on kunnan vastuulla ja tarvittaessa niitä järjestetään yhdessä terveydenhuollon kanssa. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 33.) Jo jonkin aikaa kunnissa on kehitetty neuvonnan ja ohjauksen palveluja osana sosiaalihuollon muita palveluja. Ohjausta ja neuvontaa tulee olla tarjolla joustavasti ja sitä tulee antaa mahdollisimman nopeasti. Sosiaalihuollon palvelujärjestelmä on laajenemassa ja monipuolistumassa, joten joillekin ihmisille sosiaaliturvan etuuksien ja palvelujen kokonaisuus voi olla vaikeaselkoista. Tällöin asiakkaat tarvitsevat räätälöityä neuvontaa ja ohjausta eri toimienpiteiden ja palvelujen käyttämisessä. (Kananoja & Marjamäki 2017, 208.)

Kananoja ja Marjamäki (2017, 210) ovat sitä mieltä, että neuvonnan ja ohjauksen voidaan sanoa saaneen nykyisessä lainsäädännössä selkeämmin oman tehtävänsä ja paikkansa. Neuvonnalla ja ohjauksella edistetään hyvinvointia sekä se on samalla sosiaaliohjauksen keskeinen toteutusmuoto. Käsitteenä neuvonta ja ohjaus tulevat palveluohjauksen lähelle.

Palveluohjauksella tarkoitetaan asiakaslähtöistä ja hänen etuaan korostavaa työtapaa. Palveluohjaus on asiakastyötä, jolla tavoitellaan hyvää arkea ja elämänhallinnan vahvistamista (Suominen & Tuominen 2007, 13). Palveluohjaus työtapana soveltuu niin sosiaalihuollon, kuin terveydenhuollon

asiakkaiden tarpeisiin (Hänninen 2007, 13). Palveluohjauksella edistetään asiakkaan terveyttä ja hyvinvointia. Sillä kartoitetaan asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti ja valvotaan asiakkaan asioiden etenemistä suunnitelman mukaisesti yhdessä asiakkaan kanssa sekä vahvistetaan asiakkaan omia voimavaroja. (Pietiläinen & Seppälä 2003,15; Kananoja & Marjamäki 2017, 210.)

Kun asiakas tarvitsee useita palveluita samaan aikaan, on palveluohjauksesta tällöin hyötyä. Palveluohjauksessa asiakkaan palvelun tarvetta arvioidaan, suunnitellaan ja sovitetaan yhteen asiakkaan tarvitsemia palveluita sekä seurataan niiden toteutumista. Tavoitteena palveluohjauksessa on asiakkaan hyvinvoinnin parantamisen lisäksi saada toimivia yhteistyöverkostoja sekä estää työn päällekkäisyyttä ja tuoda suunnitelmallisuutta työhön. Palveluohjausta tarvitsevia ja siitä hyötyviä ryhmiä ovat esimerkiksi päihde- ja mielenterveysasiakkaat. (Hänninen 2007, 11–13.)

Suomisen ja Tuomisen (2007, 13) mukaan, palveluohjausta voidaan sanoa asiakkaan voimaannuttamiseksi. Palveluohjaus aloitetaan sen mukaan, millainen tarve asiakkaalla on. Palveluohjauksessa asiakkaan ja työntekijän yhteistyö ja vuorovaikutus korostuvat. Työntekijä ei ole tällöin virkamies asemassa asiakkaaseen nähden, vaan asiakas on toimeksiantajana työntekijälle. (Kananoja & Marjamäki 2017, 210.) Palveluohjauksessa kohdataan ja tuetaan asiakasta aidosti (Suominen & Tuominen 2007,13).

Palveluohjaajan tehtävien näkökulmaa tarkasteltaessa palveluohjaus voidaan jakaa perinteiseen palveluohjaukseen, voimavarakeskeiseen palveluohjaukseen sekä intensiiviseen palveluohjaukseen. Perinteinen palveluohjaus ei korosta asiakkaan ja palveluohjaajan suhdetta. Palveluohjaajan tulisi hallita palvelujärjestelmä ja ohjata asiakas hänen tarpeidensa mukaisiin palveluihin. Palveluohjaajan tulee selvittää asiakkaan palvelun tarve, tehdä hoitosuunnitelma ja seurata toteutusta, pitää yhteyttä viranomaisiin ja palvelun tuottajiin sekä yhteensovittaa ja linkittää palveluita asiakkaalle. (Suominen & Tuominen 2007, 31–32.)

Voimavarakeskeisellä palveluohjauksella korostetaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Asiakkaan omat tavoitteet ja voimavarat ovat keskeisellä sijalla ja asiakkaan ongelmat tai sairaudet jäävät taka-alalle. Voimavaraistavassa palveluohjauksessa asiakas ja työntekijä ovat kumppaneita, joka parantaa luottamusta heidän välillään. Palveluohjauksessa työntekijä puolustaa asiakkaan oikeuksia. Työntekijän tehtävä on osoittaa mahdolliset palveluiden puutteet sekä tukea ja neuvoa asiakasta. Intensiivisen palveluohjauksen mallissa, työntekijä eli palveluohjaaja tukee ja motivoi asiakasta sekä sovittaa ja linkittää palvelut yhteen. Palveluohjaaja voi myös harjoitella asiakkaan kanssa yhdessä sosiaalisia taitoja sekä osallistua tukemaan asiakkaan perhettä. (Suominen & Tuominen 2007, 32–33.)

3.2.2 Verkostotyö ja monialainen yhteistyö

Verkostotyöllä tarkoitetaan yhteistyötä eri ammattihenkilöiden välillä, jotka ovat mukana auttamassa, neuvomassa ja ohjaamassa asiakasta hänen tarvitsemissaan palveluissa. Verkostotyön tavoite on eri tahojen ammattilaisten asiantuntemuksen yhdistäminen eli moniammatillinen yhteistyö, ongelmien kokonaisvaltainen hahmottaminen sekä niiden kautta saavutettu uskottavuus ja vaikuttavuus. Verkostotyö, joka on onnistunut hyvin, vahvistaa merkittävästi asiakkaan asemaa sekä hänen subjektiivista tavoitteidensa toteutumista. (Suominen & Tuominen 2007, 81.)

Moniammatillisuuden käsitteellä tarkoitetaan eri ammattilaisten välistä suunnittelua ja yhteisen työn koordinoitua. Käsitteenä moniammatillinen yhteistyö tarkoittaa laajaa toimintojen joukkoa, jossa eri ammatteja edustavat ihmiset kohtaavat toisiaan. Moniammatillisen verkostotyön eli monialaisen yhteistyön tapaamisesta tulisi saada sellainen, että kaikki osallistujat tulisivat kuulluksi. Kuulluksi tule- mista auttaa avoin keskustelu, sillä se vahvistaa yhteistyötä ammattihenkilöiden välillä. (Määttä 2007, 15–16.)

Lybeckin ja Walldenin (2011) mukaan monialaisen yhteistyön käsitteellä on haluttu saada aikaiseksi yhteistyötä eri sektoreiden ja toimialojen välillä. Eri toimijoiden välisessä yhteistyössä on kysymys siitä, että jokainen viranomais- edustaa omaa toimialaansa ja omaa työkokemustaan, eli monialai- sessa viranomaisyhteistyössä sektorin palvelut ja ammattitaito kohtaavat. (Lybeck & Wallden 2011, 27.)



KUVA 2. Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän työn toteutustavat ja palvelut

3.2.3 Kuntouttava työtoiminta

Kuntouttava työtoiminta on kunnan järjestämä sosiaalipalvelu. Useat lait, kuten laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001 ja sosiaalihuoltolaki 2014 ohjaavat kuntouttavan työtoiminnan järjestämistä. Kuntouttavaan työtoimintaan ohjaututaan aktivointisuunnitelman myötä. Aktivointisuunnitelma laaditaan henkilölle, jolla on taustalla pitkä työttömyysjakso. Aktivointisuunnitelman tekemiseen osallistuvat asiakas, työ- ja elinkeinotoimi sekä kunta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2020.)

Kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksena on auttaa pitkäaikaistyötöntä tai vajaakuntoista asiakasta parantamaan omaa elämän- ja arjenhallintaa. Kuntouttava työtoiminta sisältää työkykyä edistävää työtoimintaa. Palvelukokonaisuuteen voi kuulua yksilö- ja ryhmätoimintaa vaihtelevissa toimintaympäristöissä. Kaikkeen toimintaan tulee sisällyttää kuntoutujan tarvitsema tuki ja ohjaus. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.) Kuntouttavan työtoiminnan avulla pyritään parantamaan kuntoutujan työ- ja toimintakykyä siinä määrin, että henkilö pääsee mukaan työelämään, koulutukseen tai työvoimapaalveluihin. (Karjalainen 2011, 95–99.)

Kunnalla on vastuu kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä, mutta se saa järjestää toiminnan itsenäisesti haluamallaan tavalla. Toiminta voidaan järjestää esimerkiksi kunnan, kuntayhtymän, säätiön tai yhdistyksen toimesta. Yritykset eivät saa järjestää kuntouttavaa työtoimintaa. Kuntouttavassa työtoiminnassa olevan asiakkaan työpanosta ei saa käyttää taloudellisen voiton tavoitteluun, eikä se saa korvata virka- tai työsuhteessa olevan henkilön työtä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

3.2.4 Asumisen tuen palvelu

Asumisen tuen asiakkaita ovat yli 18- vuotiaat päihde- ja mielenterveyskuntoutujat. Erityisen tuen tarpeessa olevat ja asumisessa tukea tarvitsevat henkilöt ovat myös asumisen tuen piiriin kuuluvia asiakkaita. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä 2020.) Kun asumispalvelua toteutetaan, tulee huomioida ja kunnioittaa henkilön yksityisyyttä sekä oikeutta osallistua asumispalveluihin. Edellisten lisäksi on huolehdittava siitä, että asiakas saa tarpeenmukaiset kuntoutuksen ja terveydenhuollon palvelut. (Sosiaalihuoltolaki 2014, § 21.)

Sosiaalityössä asumisen tuen palveluita järjestetään asiakkaille, jotka tarvitsevat apua ja tukea asumisessa, henkilökohtaisessa elämässä tai siirtyäessään omaan asuntoon tuetummasta palveluluokasta (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä 2020). Tilapäinen asuminen voidaan järjestää kiireellistä apua tarvitsevalle henkilölle. Itsenäiseen asumiseen tai siirtyäessään siihen, tukea tarvitseville järjestetään sosiaaliohjauksen ja muiden sosiaalipalveluiden avulla tuettua asumista. (Sosiaalihuoltolaki 2014, § 21.)

Asiakkaalle kotiin annettavat palvelut ovat kuntouttavaa työtä. Kuntouttavan työn tavoitteena on saada asiakas asumaan itsenäisesti. Palvelu tukee asiakkaan asumista kotona, asiakkaan elämän hallintaa sekä itsenäistä suoriutumista. Asumisen tuen palvelu on usein määräaikaista. Asiakkaan itsenäisyyden lisääntyessä, palvelun tarve vähenee. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä 2020.)

Asumisen tuki kotiin annettavana tukena perustuu sosiaalihuoltolain (2014) § 21. Pykälässä säädetään sosiaalihuollon toteuttamisesta sisällöltään niin, että itsenäinen asuminen voidaan mahdollistaa palvelujen tarpeessa oleville. Kotona annettavan tuen palvelu sisältää asiakassuunnitelman mukaiset ja akuuteissa tilanteissa tehtävät kotikäynnit. Palvelu sisältää ohjaamista ja avustamista päivittäisissä toiminnoissa sekä henkilökohtaista ohjausta asumisen ja talouden hallinnassa. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä 2020.)

Asumisen tuki toteutuu työskentelysuunnitelmalla. Aikuissosiaalityöntekijä vastaa työskentelyn tiheydestä sekä kuukausittain käytettävissä olevista työskentely tunneista ja työskentelyn kestosta. Asu-

misen tuen palvelua tilataan enintään kolme kuukautta kerrallaan. Tukea tarvitsevan asiakkaan tapaamisten lisäksi työskentelyä voi toteuttaa tarvittaessa esimerkiksi tukipuheluilla. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä 2020.)

3.2.5 Välitystili palvelumuotona ja työvälineenä

Välitystili on sosiaalitoimissa käytettävä työväline ja palvelumuoto, jolla pyritään varmistamaan asiakkaan asumisen ja elatuksen turvaaminen. Välitystili on vapaaehtoinen palvelu, johon tarvitaan asiakkaan kirjallinen suostumus. Asiakas voi itse pyytää välitystilipalvelua itselleen tai sosiaalitoimen työntekijä voi ehdottaa sitä hänelle. Välitystilin tarve arvioidaan asiakaskohtaisesti. Palvelun käynnistämiseksi täytyy olla vahvat perusteet. (Heusala 2020.)

Välitystiliä käytetään tilanteissa, joissa henkilöllä on vaikeuksia hallita rahankäyttöään. Taustalla voi olla toistuva toimeentulotukiasiakkuus, laskujen maksamattomuus ja velkaantuminen. Jokaiselle asiakkaalle tehdään välitystilisuunnitelma, johon kirjataan asiakkaan yksilölliset tavoitteet palvelulle. Suunnitelmaan kirjataan välitystilille ohjautuvat tulot ja sieltä maksettavat maksut. (Heusala 2020.)

Välitystilipalvelussa asiakkaan varoja ohjataan kuntayhtymän pankkitilille, josta asiakkaan laskuja maksetaan laskuttajille. Välitystilille voidaan ohjata asiakkaan saamia etuuksia tai palkkatuloja. Välitystilille ohjattavista varoista ja sieltä maksettavista laskuista sovitaan yhdessä asiakkaan kanssa. Tyypillisesti välitystililtä maksetaan vuokra, sähkö ja muita asumiseen liittyviä kustannuksia sekä kertyneitä velkoja. Kun sovitut maksut on maksettu, asiakkaan varat siirretään asiakkaan omalle tilille. Tarvittaessa asiakkaalle tilittäminen voidaan jakaa useampaan osaan. (Heusala 2020.)

Ennen välitystilipalvelun alkamista asiakkaan tulojen ja etuuksien maksajille lähetetään ehdotus tulojen maksamisesta kuntayhtymän tilille. Maksaja hyväksyy tai hylkää ehdotuksen. Ehdotuksen ollessa hyväksytty, välitystiliasiakkuus aloitetaan palvelupäätöksellä ja suunnitelmalla. Välitystilisuunnitelmaa päivitetään tarvittaessa. (Heusala 2020.)

3.2.6 Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki

Toimeentulotuen tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, jolla turvataan välttämätön toimeentulo. Perustoimeentulotuki kuuluu Kansaneläkelaitokselle. (Laki toimeentulotuesta 1412/1997, §1; Kansaneläkelaitos 2017 b.)

Täydentävällä ja ehkäisevällä toimeentulotuella tarkoitetaan tukea, joita perustoimeentulotuki ei kata. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea haetaan kunnalta. Harkinnan mukaan kunnan sosiaalitoimi voi myöntää täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea, jos asiakas ei tule toimeen perustoimeentulotuella. (Kansaneläkelaitos 2020, 7.) Täydentävää toimeentulotukea voidaan myöntää henkilön erityisestä tarpeesta tai vaikeista olosuhteista johtuen. Toimeentulotuella turvataan toimeentulo tai itsenäinen suoriutuminen arjessa. (Kansaneläkelaitos 2020, 22.) Täydentävällä toimeentulotuella voidaan täydentää perustoimeentulotukeen kuuluvia menoja (Kansaneläkelaitos 2021, 1).

Ehkäisevällä toimeentulotuella edistetään henkilön tai hänen perheensä sosiaalista turvallisuutta sekä omatoimisuutta. Ehkäisevällä toimeentulotuella ehkäistään syrjäytymistä ja pitkäaikaista toimeentulotuen riippuvuutta. (Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä, julkaisu aika tuntematon c.) Ehkäisevä toimeentulotuki on sosiaalityön työväline. Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää esimerkiksi asumisen turvaamiseen, elämän edistämiseen sekä äkillisesti heikentyneestä taloudellisesta tilanteesta selviytymiseen. (Kansaneläkelaitos 2021, 2.)

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA KYSYMYKSET

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää mitä sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus on Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijöiden mielestä sekä sitä, tekevätkö aikuissosiaalityön työntekijät käytännön työssä sosiaalista kuntoutusta.

Opinnäytetyömme tavoitteena on saada selkeämpi kuva sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityössä, sekä saada selville, mitä sosiaalinen kuntoutus on aikuissosiaalityössä, millaisin palveluin sosiaalista kuntoutusta toteutetaan ja millä erilaisilla tavoilla työntekijä edistää asiakkaan sosiaalista kuntoutumista. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Mitä on sosiaalinen kuntoutus sosiaalialan ammattilaisten näkökulmasta?
2. Miten sosiaalinen kuntoutus näkyy käytännön aikuissosiaalityössä?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä osiossa kerromme, miten opinnäytetyöprosessimme eteni vaihe vaiheelta. Käymme läpi tutkimusmenetelmän valintaa, aineiston keruuta sekä aineiston analysointia. Kerromme myös työn eettisyyden ja luotettavuuden toteutumisesta opinnäytetyöprosessissamme.

Tutkimusmenetelmän valinta valikoitui helposti tutustuttuamme eri tutkimusmenetelmiin. Myös aineistonkeruumenetelmän valinta oli helppo, koska halusimme haastatella ammattilaisia kasvotusten saadaksemme mahdollisimman kattavaa tietoa tutkimastamme aiheesta. Työmme vaikein vaihe oli analyysimenetelmän valitseminen. Aluksi emme meinanneet saada kiinni siitä, mitä eroa eri menetelmillä on. Toisaalta ero löytyi, mutta enemmän teoriakirjallisuutta lukiessa löysimme menetelmien väliltä yhtäläisyyksiä, joka tuotti meille päänvaivaa. Saimme kuitenkin opinnäytetyöpajasta neuvoa eri menetelmien käytännön erosta. Tämän jälkeen käyttämämme menetelmä valikoitui työhömmme.

5.1 Tutkimusmenetelmän valinta

Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena sosiaalityötä kehittävänä ja kuvailevana käytäntötutkimuksena. Kvalitatiivinen tutkimus on hyvä tapa tutkia asiaa, kun halutaan saada syvälinen ymmärrys ilmiöstä eli tutkittavasta kohteesta. Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkittavan asian merkityksen, eli sen, miten ihmiset kokevat ja näkevät asian. Laadullinen tutkimus on hyvä tutkimusote tilanteissa, joissa tutkittavasta ilmiöstä halutaan saada ymmärrettävä ja kokonaisvaltainen kuvaus tai kun ilmiöstä ei tiedetä paljoa. Laadullisella tutkimuksella voidaan luoda ilmiöstä uusia oletuksia tai teorioita. (Kananen 2017, 32–36.) Valitsimme laadullisen tutkimuksen menetelmän opinnäytetyömme toteutustavaksi, koska ajattelimme, että laadullisen tutkimuksen ominaisuudet sopivat tarkoitukseemme. Halusimme saada ymmärrettävää ja ajankohtaista tietoa sosiaalisesta kuntoutuksesta, joka näyttäytyy meille ja yleisesti sosiaalialalla epäselvänä ja monitulkintaisena käsitteenä.

Tutustuessamme sosiaaliseen kuntoutukseen teorian kautta, huomasimme, että sosiaalisen kuntoutuksen käsite on vaikeasti selitettävä ja sitä tulkitaan hyvin monin tavoin asiantuntija ja asiakas tasolla. Myös sosiaalisen kuntoutuksen tuottamisen tavoissa oli eroja. Tästä heräsi ajatus tehdä tutkimuksestamme kvalitatiivinen sosiaalityön käytäntötutkimus. Käytäntötutkimuksessa jäsenetään käsitteitä käytännön tasolla. Tutkimuksen avulla saadaan näkyväksi käsitteen määritelmän moninaisuus. Tutkittavaa asiaa lähestytään käytännön ja teorian kautta. Käytäntötutkimuksen avulla tietoa saadaan koottua yhteen sekä muutettua se ymmärrettävämpään muotoon. Yleistynyt tieto mahdollistaa sosiaalialan palvelujen ja asiakastyön kehittämisen. (Satka ym. 2016, 8–11.)

5.2 Aineiston keruu

Laadullisen tutkimuksen aineistoa voidaan kerätä monin tavoin. Aineiston keruun perusmenetelmiä ovat kysely, haastattelu, havainnointi ja dokumenttien käyttäminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 180–182.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään usein haastattelua tiedon keruun menetelmänä. Haastattelussa vastaaja pystyy vastaamaan kysymyksiin vapaasti, kysymyksiin voidaan palata ja niitä voidaan tarkentaa tarvittaessa. Haastattelussa tutkija näkee vastaajan ja voi tulkita vas-

taajan ilmeitä ja eleitä vastausten lisäksi. Haastattelu on aikaa vievä tapa hankkia tietoa. Ennen varsinaista haastattelua haastattelijan on suunniteltava ja omaksuttava haastattelu sekä haastattelijana olemisen tapa huolellisesti. (Hirsjärvi ym. 2005, 193–195.) Koimme, että valitsemamme tiedonkeruumenetelmä eli haastattelu oli hyvä valinta saada tietoa asiantuntijoilta kiinnostuksen kohteestamme.

Tutkimuksen aineiston keräsimme puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelussa haastateltava ja haastattelija ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Teemahaastattelussa tutkijalla on ennakkonäkemyksensä tutkittavasta aiheesta, jonka perusteella hän luo aihepiiriin sisältyvät teemat, joista haastattelussa keskustellaan. Haastattelu etenee teema kerrallaan haastateltavan ehdoilla. Informantti tuottaa aihealueesta tietoa omien näkemysten ja kokemusten pohjalta. Haastattelija esittää keskustelun etenemisen mukaan tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä ja varmistaa, että ymmärsi informantin vastauksen oikein. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.) Koimme, että teemahaastattelun avulla saimme eniten tietoa tutkittavasta kohteesta haastattelun keskusteltavuuden vuoksi. Haastatteluissa esitimme ennakkoon mietittyjä kysymyksiä valmiin teemarungon avulla. Esitimme teemat kaikille haastateltaville samassa järjestyksessä. Eri informanttien kohdalla pystyimme vapaasti tarkentamaan epäselviä asioita, jonka vuoksi haastattelu oli erinomainen valinta tutkimukseemme. Ilman tarkentavia kysymyksiä aineistomme materiaali olisi jäänyt vähäisemmäksi ja pinnalliseksi.

Teemahaastattelurungon perustana oli sosiaalihuoltolain 17 § teksti sosiaalisesta kuntoutuksesta sekä opinnäytetyömme teoreettisessa viitekehyksessä oleva aineisto. Idean teemahaastattelun runkoon saimme aikuissosiaalityöntekijöiden kanssa pitämässämme palaverissa. Palaverin aiheena oli kuulla työntekijöitä siitä, mitä asioita he haluaisivat meidän mahdollisesti tutkivan opinnäytetyössämme. Palaverissa nousi esille idea tutkia sosiaalista kuntoutusta sosiaalihuoltolain määritelmän mukaisesti. Teemahaastattelu laadittiin avoimien kysymysten pohjalta, jotta vastaajat voivat vastata kysymyksiin mahdollisimman vapaasti omin sanoin. Sosiaalisen kuntoutus on monitulkintainen, jonka vuoksi ajattelimme, että haastateltavien on tärkeää pohtia kysymyksiä etukäteen omaan työhön peilaten.

Teemahaastattelu toteutettiin Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijöiden kanssa. Haimme tutkimuslupaa Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän hyvinvointijohtajalta. Tutkimusluvan saatuaamme saimme alueen työntekijöiden sähköpostiosoitteet aikuissosiaalityön esihenkilöltä. Halusimme osoittaa tutkimuksen aikuissosiaalityön työntekijöille, jotka tekevät konkreettisesti työtä kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Teimme kyseisen rajauksen, koska ajattelimme työntekijöillä olevan käytännönläheinen tietämys tutkittavasta aiheesta. Kuntayhtymän alueella on 13 työntekijää, jotka vastaavat asettamaamme tarpeeseen.

Lähetimme sähköpostitse kaikille työntekijöille kutsun tutkimukseen osallistumiseen. Samassa sähköpostissa lähetimme haastateltaville tietoa haastattelusta ja sen aihealueesta, haastatteluun suostumuksesta, haastattelun nauhoittamisesta, aineiston eettisestä käsittelemisestä sekä teemahaastattelurungon etukäteen tutustuttavaksi. (Liitteet 1–3.)

Korostimme työntekijöiden mahdollisuutta päättää itse halukkuudestaan osallistua tutkimukseen. Haastattelut suoritettiin kesä- ja heinäkuussa 2021. Työntekijöiden kesälomien vuoksi kaikkia haastateltavia oli vaikea tavoittaa samanaikaisesti. Tämän vuoksi lähetimme neljä kappaletta muistutusviestejä haastattelusta kesäkuukausien aikana. Haastatteluun osallistui kuusi aikuissosiaalityöntekijää kuntayhtymän alueelta. Haastattelut toteutuivat kesä- heinäkuun aikana. Kolme haastattelua toteutettiin kasvokkain haastateltavien työpaikalla. Kolme haastattelusta toteutui Teams -videoneuvottelun välityksellä. Jokainen haastattelu kesti noin tunnin. Huomasimme, että kasvokkain tehtävä haastattelu oli helpompaa, koska pystyi selvästi näkemään haastateltavan ja tulkitsemaan eleitä, ilmeitä ja mahdollista kerronnan jatkumista. Videohaastattelussa edellä mainittujen asioiden havainnointi oli vaikeampaa, ei kuitenkaan mahdotonta. Kuitenkin päällekkäistä puhumista ja keskeyttämistä ilmeni enemmän videohaastattelussa, koska etäyhteydellä oli vaikeampi ennakoida haastateltavan aikeita.

5.3 Aineiston analysointi

Aineisto analysoitiin sisällön analyysimenetelmällä. Sisällön analyysi on yleisesti käytetty analysointitapa laadullisissa tutkimuksissa. Sisällön analyysin voi ajatella olevan yksittäinen metodi tai teoreettinen viitekehys, johon liitetään erilaisia analyysikonaisuuksia. Sisällön analyysin avulla aineistoa eritellään yhtäläisyyksien ja erojen pohjalta, joista muodostetaan tiivistetty kuvaus ilmiöstä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jolla tarkastellaan tekstimuotoista aineistoa. Sisällön analyysia voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Valinta tehdään sen mukaan, perustuuko analyysi aineistoon vai valmiiseen teoreettiseen viitekehukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–113.)

Valitsimme sisällön analyysimenetelmän, koska se soveltuu hyvin tekstimuotoisten aineistojen tarkasteluun ja näin ollen tarkoitukseemme. Sisällön analyysimenetelmällä erittelimme ja tiivistimme haastattelu aineistoa ymmärrettävään muotoon, jonka kautta saimme käytännönläheistä ja ajankohdasta tietoa sosiaalisesta kuntoutuksesta. Käytimme aineiston analysoimiseen teemoittelua. Teemoittelimme aineistoa, koska haastattelurunko pohjautui teemoihin, jotka pohjautuivat tutustumaamme teoriaan. Teemoittelu on luontainen ja varsin sopiva valinta teemahaastattelulla kerätylle aineistolle (Vilkkä 2021). Teemoittelu on samankaltaista kuin luokittelu. Eroavaisuus on siinä, mitä kyseisestä teemasta on kerrottu. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–107.)

Ennen analysointia yhteismitallistimme haastatteluaineiston litteroimalla. Aineiston yhteismitallistamisella tarkoitetaan haastattelunauhoituksen muuntamista eli litteroimista tekstimuotoon, jotta tekstejä voidaan jatkokäsitellä analysointimenetelmillä. Haastattelun tunnelma, sisältö ja oletukset ovat parhaiten mielessä, kun litterointi toteutetaan mahdollisimman nopeasti haastattelun jälkeen. Litteroinnin voi suorittaa eri tarkkuudella. Tarkkuusasteet ovat sanatarkka, yleiskielinen ja propositiotason litterointi. (Kananen 2017, 133–135.)

Tässä tutkimuksessa teimme litteroinnin heti kunkin haastattelun jälkeen. Haastattelut kestivät 50–60 minuuttia. Litteroimme äänittämämme haastattelut tietokoneen Word tekstinkäsittelyohjelmalla. Tunnin kestävän haastattelun litteroimiseen kului aikaa 5–6 tuntia haastattelusta riippuen. Litteroimme kaiken materiaalin, jotta se on helposti saatavilla, jos aineistolle tulisi työssämme tarvetta.

Litterointitarkkuutena käytimme yleiskielistä litterointia. Merkitsimme jokaisen haastattelun H1, H2, H3 periaatteella, jotta jokaisen haastattelun aineisto oli tarvittaessa liitettävissä alkuperäisaineistoon. Tätä merkitsemistapaa kuljetimme mukana koko analyysiprosessin ajan. Jo litteroinnin yhteydessä teimme havaintoja ja keskustelimme keskenämme siitä, mitä tietoa aineisto antaa tutkimuskysymyksiimme.

Litterointia seuraa aineistoon perehtyminen, jonka jälkeen pelkistetään eli redusoidaan aineistoa. Pelkistämällä poistetaan aineistosta kyseiselle tutkimukselle tarpeeton informaatio ja pilkotaan aineistoa osiin tai tiivistetään tietoa. Kun aineistosta on poimittu pelkistetyt ilmaisut, aloitetaan aineiston klusterointi (Liite 4) eli ryhmittely. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–125.) Tässä vaiheessa aineistosta kerätään samaa asiaa kuvaavat ilmaisut yhteen, joista muodostetaan teema, joka nimetään teeman sisältöä kuvaavaksi käsitteeksi. Tutkittavan asian ominaisuus, piirre tai käsitys ohjaa teemojen muodostumista. Teemoittelun kautta tutkimusaineisto tiivistyy, koska yksittäiset merkitykset sisällytetään yleisimpiin käsitteisiin. (Vilkkä 2021.) Seuraava vaihe on aineiston abstrahointi, jossa tälle tutkimukselle tärkeän tiedon ja valikoidun tiedon avulla muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. Abstrahointi (Liite 4) jatkuu luokituksia yhdistelemällä, niin kauan kuin se on aineiston kannalta mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125–127.)

Litteroinnin jälkeen aloitimme aineiston koodaamisen. Aluksi kävimme koko materiaalin läpi, ja merkitsimme kohdat, joissa on eniten meitä palvelevaa aineistoa. Pelkistimme aineistoa jättämällä siitä pois kohtia, jotka eivät vastaa tutkimuskysymyksiimme ja työn tarkoitukseen. Tämän jälkeen teimme uutta teemoittelua, joka vastaa tarkemmin tutkimuskysymyksiimme. Merkitsimme aineistoon värikoodein kohdat, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiimme. Tämän jälkeen luimme tekstiä useita kertoja, jotta löytäisimme lisää vastauksia ja piilovastauksia kysymyksiimme. Seuraavaksi kävimme aineistoa läpi teema kerrallaan, etsien teemaan sopivia pelkistettyjä ilmauksia. Samaa asiaa tarkoittavat ilmaisut niputimme yhteen, jotka ryhmittelimme omiin alaluokkiin ja edelleen siitä yläluokkaan ja vielä asioita yhdistävään pääluokkaan. Tätä vaihetta kutsutaan abstrahoinniksi, jonka avulla muodostimme aineistosta teoreettisia käsitteitä ja teimme tutkimuksen johtopäätökset.

Tämä tutkimus toteutettiin abduktiivisella eli teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tehty analyysi ei perustu suoraan teoriaan, mutta kytkentöjä siihen on olemassa. Aineistosta löytyville löydöksille, etsitään teoriasta selityksiä ja vahvistusta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.) Abduktiivinen sisällönanalyysi valikoitui käyttöömme, koska sosiaalisen kuntoutuksen käsitteessä ja sen järjestämisen tavoissa on organisaatio- ja työntekijäkohtaisia eroja. Tämän vuoksi aineistolähtöisen tai teorialähtöisen sisällönanalyysin käyttäminen ei ollut mielestämme perusteltua. Tulkitsimme haastatteluaineistoa aineiston omilla ehdoilla, eli sen mukaan mitä asioita aineistosta nousi esille tutkimastamme asiasta. Tämän jälkeen tarkensimme kirjoittamaamme teoriaosuutta.

5.4 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö kirjoitettiin Savonia ammattikorkeakoulun raportointipohjalle noudattaen koulun raportointisääntöjä. Tässä luvussa kuvaamme opinnäytetyömme eettistä toteutusta sekä tulosten luotettavuutta. Olemme tehneet tämän opinnäytetyön ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisten

suositusten ja hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Olemme tutustuneet ammattikorkeakoulujen eettisiin suosituksiin sekä ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin ja ihmistieteiden eettiseen ennakkoarvointiin. Eettisissä suosituksissa puhutaan muun muassa tutkittavan ja tutkijan esteellisyyden huomioimisesta, tutkittavaan asiaan riittävästä perehtyneisyydestä, säädösten mukaisesta henkilötietojen käsittelystä, asianmukaisen tutkimusluvan anomisesta, tarvittavista sopimuksista, aineiston tallettamiseen ja tuhoamiseen liittyvistä säädöksistä sekä plagioinnista. (Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset 2020, 7–16, 18–23.)

Opinnäytetyöprosessissa tapasimme toimeksiantajaa ja otimme heidän toiveensa huomioon opinnäytetyössä. Sovimme työn toteutuksen käytäntöjä ja aikataulutusta. Keskustelimme opinnäytetyön tekemisen suunnitelmasta rehellisesti ja avoimesti. Haimme toimeksiantajalta asianmukaisen tutkimusluvan. Työssämme keräsimme henkilötietoja, jonka vuoksi teimme tietosuojaselosteen. Henkilötietoja keräsimme vain tutkimukselle välttämättömältä osalta. Proessin aikana olimme toimeksiantajan esihenkilöön yhteydessä informoidaksemme työn kulkua ja saadaksemme tarvittavia tietoja työhöme.

Informoimme kirjallisesti toimeksiantajaa ja informantteja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta, suostumuksesta henkilötietojen käsittelyyn, aineiston tallentamiseen ja säilyttämiseen sekä hävittämiseen liittyvistä asioista. Kerroimme, että haastatteluaineistoa säilytetään asianmukaisesti salasanalla suojattuna. Sovimme, että aineisto tuhoetaan, kun opinnäytetyömme on kokonaisuudessaan hyväksytty. Kävimme edellä mainitut asiat läpi vielä varsinaisessa haastattelutilanteessa. Tiedotimme myös aineiston tulosten julkaisemisesta Theseus-julkaisuarkistoon ja korostimme tutkimukseen osallistujille, että noudatamme yksityisyyden suojaa, emmekä julkaise yksittäisen vastaajan tunnistetietoja julkaisussamme.

Koostaessamme työmme teoreettista viitekehystä, olemme ottaneet huomioon plagiointisäännöt sekä aineiston luotettavuus ohjeistuksen. Olemme parhaan kykymme mukaan tuottaneet teoriaaineistoa kunnioittaen alkuperäisiä lähteitä. Olemme tarkastuttaneet työmme säännöllisesti plagiaatin tunnistusjärjestelmässä, jotta voimme varmistua, että olemme noudattaneet hyviä tieteellisiä käytänteitä. Teoreettisen viitekehysten muodostamiseen olemme käyttäneet monipuolisia, ajanmukaisia ja vakiintuneita tietolähteitä. Olemme huomioineet, että käyttämämme aineistot ovat alalla tunnettuja, käytettyjä ja hyväksytyjä julkaisuja. Työssämme olemme käyttäneet myös ulkomaalaisia tietolähteitä. Aineistoa olemme hakeneet eri kirjastoverkostoista, kuten julkisista kirjastoista, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kirjastoista, internetin tieteellisistä julkaisuista, aikaisemmista tutkimuksista sekä sosiaalialalla vaikuttavien tahojen videoituista seminaari- ja haastattelujulkaisuista sekä kirjallisista koosteista ja työkirjoista. Lisäksi olemme käyttäneet Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän omia ohjeistuksia teoriatietoa koostaessamme. Organisaation omat ohjeet perustuvat lainsäädäntöön ja organisaatiossa hyväksytyksi tavaksi toteuttaa sosiaalityötä, jonka vuoksi on mielestämme perusteltua käyttää kyseisiä aineistoja opinnäytetyössämme.

Opinnäytetyössämme oli ohjaava opettaja, jonka kanssa teimme asianmukaisen ohjaus- ja hankkeistamissopimuksen. Saimme työhöme ohjausta ohjaavalta opettajalta sekä osallistuimme Savonia ammattikorkeakoulun järjestämiin opinnäytetyöpajoihin, jotta saimme ideoita työmme toteuttamiseen, varmistusta työmme oikeasta suunnasta sekä käytettyjen menetelmien oikeellisuudesta.

Tutkimuksessa pyritään mahdollisimman virheettömaan tutkimusprosessiin. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole mitään yksittäistä määriteltyä menetelmää. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida erilaisin keinoin. Reliaabelius ja validius ovat käsitteitä, jotka liittyvät tutkimuksen arviointiin. Käsitteet viittaavat mittaustuloksen toistettavuuteen ja tutkimusmenetelmän kykyyn mitata tarvittavaa asiaa. (Hirsjärvi ym. 2005, 216.) Tutkimusaineistoa käsiteltäessä on mietittävä mitä ollaan tutkimassa ja miksi. Tämä ajatus on pidettävä mielessä koko tutkimusprosessin ajan. (Tuomi & Sarajärvi 2009,140.) Tutkimuksessamme oli kirkaana ajatuksena, mitä olemme tutkimassa ja minkä vuoksi. Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy epäselvänä ja vaikeasti määriteltävänä asiana, jonka vuoksi halusimme tutkia kyseistä aihetta. Tutkimus suuntautui Ylä-Savon SOTEN aikuissosiaalityön ammattilaisiin, koska kunnallisella sosiaalityöllä on järjestämisvastuu kyseisestä palvelusta. Mielestämme valinta oli hyvä, koska alan ammattilaisilta saimme ajantasaista ja käytännönläheistä tietoa aiheesta. Koemme, että käyttämämme yksilöhaastattelu oli hyvä valinta aineiston keräämiseen. Haastattelussa keskusteleminen oli luontevaa, rentoa ja reflektiivistä, joka takasi ymmärrettävän tiedonsaannin.

Jotta tutkimustieto on luotettavaa, on tutkimuksen tekemiseen varattava tarpeeksi aikaa (Tuomi & Sarajärvi 2009,140–141). Tutkimusprosessimme alkoi keväällä 2020 opinnäytetyön toimeksiantajan ja aiheen mietinnällä. Päätettyämme aihepiiriin tutustuimme sen teoriatietoon. Seuraavassa vaiheessa otimme yhteyttä Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön esihenkilöön, kysyäksemme organisaation halukkuutta toimeksiantajan rooliin ryhtymisestä. Organisaatio oli halukas toimeksiantajan rooliin. Pidimme lokakuussa 2020 yhteisen Skype-palaverin, jossa tiedustelimme aikuissosiaalityön henkilöstöltä aiheista, joita he haluaisivat meidän työssämme käsittelevän. Palaverin jälkeen opinnäytetyömme aihe varmistui ja tarkentui työntekijöiden toivomuksien pohjalta. Laadimme tarkemman aihekuvauksen, joka hyväksyttiin joulukuussa 2020.

Tämän jälkeen laadimme opinnäytetyön työsuunnitelman, joka hyväksyttiin tammikuussa 2021. Maaliskuussa 2021 keskustelimme toimeksiantajan esihenkilön kanssa tekemistämme teemoista ja tutkimuskysymyksistä, joita toimeksiantaja kommentoi ja tarkensi haluamallaan tavalla. Tarkennuksen jälkeen työsuunnitelma hyväksyttiin opinnäytetyön sisällönohjaajan toimesta.

Anoimme Ylä-Savon SOTE kuntayhtymältä opinnäytetyön tutkimuslupaa opinnäytetyön tekemiseksi. Saimme luvan huhtikuussa 2021. Tämän jälkeen suunnittelimme haastattelujen toteuttamista ja hioimme teemoja sekä kysymyksiä. Viimeistellyt teemat ja kysymykset hyväksyttimme toimeksiantajan esihenkilöllä toukokuussa 2021. Sovimme esihenkilön kanssa, että hän toimittaa kutsun tutkimukseen sekä saatekirjeen työntekijöille. Saimme työntekijöiden sähköpostiosoitteet esihenkilöltä, jonka jälkeen sovimme jokaisen haastateltavan kanssa hänelle sopivan haastatteluajan. Tutkimuksen tekeminen on ollut monivaiheinen prosessi ja siihen on käytetty sen tarvitsema aika.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointia voidaan parantaa erilaisilla tavoilla. Reliaabelius eli mittaustulosten toistettavuus näkyi työssämme siinä, että me tutkijat keskustelimme yhdessä havainnoistamme ja tulkinnoistamme, jonka kautta teimme näkyväksi sen, että olemme molemmat tulkinneet asiat samansuuntaisesti. Samankaltaiset tulokset lisäävät tutkimuksen reliabiliteettia.

Tutkimusaiheemme on monitulkintainen, jonka vuoksi valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi asi-
antuntijoille kohdennetun teemahaastattelututkimuksen. Mielestämme menetelmä oli validi eli sovel-
tuva valinta tutkimukseemme. Yksilöhaastattelussa pystyimme esittämään haastateltavalle lisäkysy-
myksiä, tarkennuksia ja varmistuksia siitä, että olimme ymmärtäneet vastauksen oikein. Tässä tutki-
muksessa käytimme triangulaatiota luotettavuuden lisäämiseksi. Triangulaatiolla tarkoitetaan usei-
den tutkimusmenetelmien käyttöä tutkimuksessa (Hirsjärvi ym. 2005, 218). Teimme opinnäytetyön
parityönä ja molemmat osallistuimme aineiston keräämiseen, tulosten analysoimiseen ja tulkitsemi-
seen. Kävimme tulkinnat yhdessä läpi ja muodostimme niiden pohjalta tuloksia. Lisäksi tutkimme
opinnäytetyön aihetta usean eri teorian kautta, jonka avulla saimme laajemman kuvan tutkittavasta
ilmiöstä. Näillä menetelmillä lisäsimme tutkimuksemme validiutta.

Tutkimus suoritettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, jota analysoitiin sisällönanalyysin
menetelmillä. Tutustuimme sisällön analyysin menetelmiin useiden eri lähteiden avulla. Lisäksi osal-
listuimme opinnäytetyöpajaan, jotta saimme varmistuksen käyttämiemme menetelmien sopivuu-
desta. Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi lähetimme tutkimuksen analyysin ja johtopäätökset
haastattelujen tiedonantajille tulosten valmistuttua. Tiedonantajat voivat kommentoida vastaako tu-
lokset tutkittua asiaa.

Tutkimukseemme osallistui kuusi informanttia, joka oli riittävä määrä tutkimukseemme, koska melko
varhaisessa vaiheessa haastattelut alkoivat toistaa itseään. Tätä ilmiötä kutsutaan saturaatioksi eli
aineiston kylläntymiseksi. Saturaatiota eli aineiston kertautumista voidaan pitää merkinä siitä, että
aineistoa on riittävästi. (Hirsjärvi ym. 2005, 171.) Aineiston analysointi alkoi heinäkuussa jatkuen
syksyllä 2021.

6 TULOKSET

Tutkimukseen haastateltiin kuutta Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijää. Haastateltavat olivat kolmesta Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän kunnasta tai kaupungista. Haastattelun osallistujat toimivat sosiaalityöntekijänä tai palveluohjaajana. Haastattelun aiheena oli selvittää mitä sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus on Ylä-Savon Sote kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijöiden mielestä. Selvitimme myös, miten sosiaalinen kuntoutus näkyy käytännön aikuissosiaalityössä.

Tutkimusaiheemme on laaja ja sitä voidaan tulkita monin tavoin. Tämän vuoksi tutkimustulosten tulkitseminen ei ollut yksiselitteistä, vaan asioita oli tarkasteltava useammasta näkökulmasta. Tutkimustuloksissa paljastui, että haastateltavat pohtivat hyvin samanlaisia asioita. Tutkimusaiheen monitulkintaisuus ja jäsentymättömyys näkyi vastauksissa.

6.1 Sosiaalinen kuntoutus vastaajien näkökulmasta

Haastateltavat pohtivat sosiaalista kuntoutusta käsitteenä. Vastaajat olivat sitä mieltä, että sosiaalinen kuntoutus on laaja ja määrittelemätön käsite, jota on vaikea lähestyä yhdeltä kannalta. Sama haaste tuli esille teoriakirjallisuudessa ja tutkimuksissa. Sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyä vaikeuttaa muun muassa se, että sitä voidaan tarkastella niin perussosiaalityön työmenetelmänä kuin jonkin muun palveluntuottajan tarjoamana yksittäisenä palveluna (Liukko 2006, 103). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kuntakyselyssä kysyttiin vastaajien mielipidettä sosiaalisen kuntoutuksen sisällöistä ja toimeenpanosta. Tuloksen mukaan yleisenä ongelmana pidettiin sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen, sisällön ja käytäntöjen epäselvyyttä. (Puromäki ym. 2016, 22.)

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalinen kuntoutus miellettiin suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi toiminnaksi, jolla tavoitellaan ihmisen toimintakyvyn paranemista, osallisuuden lisääntymistä ja näiden kautta laajempaa valtaistumista omassa elämässä. Keskitalon ja Vuokkila-Oikkosen (2018, 89) mukaan valtaistumisen prosessilla pyritään voimavarojen lisääntymiseen, jotta yksilön kyky toimia eri ympäristöissä paranee. Valtaistumisen kautta tavoitellaan parempaa elämänlaatua ja elämänhallintaa.

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen katsottiin kokoavan palveluja ja verkostoja asiakkaalle laajemmassa mittakaavassa. Haastatteluissa kävi ilmi, että sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa muun muassa yksilövalmennuksella, ryhmävalmennuksella, ammatillisen tukihenkilön toiminnalla ja asumisen tuen palveluna. Muita käytettäviä menetelmiä ovat neuvonta, ohjaus sekä keskustelu asiakkaan kanssa. Haastattelussa tuli esiin, että sosiaalipalveluiden myöntäminen on yksi sosiaalisen kuntoutuksen toteutusmenetelmä. Teorian mukaan sosiaalinen kuntoutus on aina tavoitteellista ja suunnitelmallista kuntoutusta, johon yhdistetään yksilöllinen tuki ja toiminnallisuus. Sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa monin tavoin kuten yksilöllisellä psykososiaalisella tuella, lähi-työllä, toiminnallisilla ryhmillä, vertaistuellä sekä asiakkaan ohjaamisella vapaaehtois- tai työtoimintaan. (Kokko & Veistilä 2016, 221–222.)

Tutkimuksemme mukaan aikuissosiaalityön työntekijöiden asiakkailleen antama neuvonta ja ohjaus on hyvin kokonaisvaltaista ja kaiken kattavaa. Haastateltavat kertoivat, että joka päivä keskustellaan, neuvotaan ja ohjataan asiakkaita erityyppisissä asioissa. Yleisesti asiat liittyvät kaikkeen ihmisen ympärillä olevaan perusarkeen, pärjäämiseen ja toimintakykyyn. Näistä esimerkkeinä nousi parisuhde, yksinäisyys, sosiaaliset suhteet ja lähisuhdeväkivalta. Myös terveys, ravitsemus, riittävä lepo, liikunta, kodin siisteys sekä harrastustoiminta olivat tyypillisiä keskustelun aiheita. Lisäksi työtömyys, raha- sekä asiointiasiat nousivat yleiseksi ohjauksen aiheeksi. Myös Järvikoski ja Härkäpää (2015, 22) mainitsevat kirjassaan kuntoutuminen edellä mainittujen asioiden olevan niitä aiheita, joiden parissa sosiaalisessa kuntoutuksessa työskennellään.

Haastateltavat kuvasivat sosiaalista kuntoutusta muun muassa asiakkaan toimintakyvyn vahvistamiseksi. Vahvistumisen kautta tavoitellaan osallisuuden lisääntymistä ja vastuun ottamista omasta osallisuudesta. Edellisten toimintojen kautta asiakkaan syrjäytymisen riskin nähtiin pienenevän. Myös talousasioista ja elämännhallinnasta puhuminen ja asioiden sanoittaminen koettiin sosiaalisesti kuntoutukseksi. Asiakkaan ohjaaminen kuntouttavaan työtoimintaan koettiin sosiaalisesti kuntoutukseksi asiakkaan saaman palvelun osalta. Työntekijän tekemää byrokraattista paperityötä ei suoraan koettu sosiaalisesti kuntoutukseksi, vaan välilliseksi toimeksi kuntoutuksen mahdollistamiseksi. Sosiaalihuoltolain (2014, § 17) mukaan sosiaalinen kuntoutus on tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn parantamiseksi, syrjäytymisen vähentämiseksi ja osallisuuden lisäämiseksi.

Kun haastattelussa puhuttiin sosiaalisesta kuntoutuksesta tehostettuna tukena, esille tuli ajatus, onko tehostetun tuen tarve se asia, joka erottaa aikuissosiaalityössä tehtävän perustyön sosiaalisesta kuntoutuksesta. Pohdinnassa tuli esiin, että monilla asiakkailla on useita eri toimijoita mukana sosiaalityön prosessissa. Toimijat ovat muun muassa hanketyöntekijöitä, kuntouttavan työtoiminnan, terveydenhuollon, Kelan, Te-toimen ja velkaneuvonnan työntekijöitä. Kysyimme haastateltavalta, koetko tekeväsi sosiaalista kuntoutusta omassa työssäsi, haastateltava vastasi:

Täytyy sanoa, että joka päivä koen tekeväni joka tilanteessa sosiaalista kuntoutusta.

Haastateltavien mielestä oli vaikeaa määritellä, onko kaikki sosiaalityössä tehtävä työ sosiaalista kuntoutusta. Käsitettä mietittäessä haastateltavat ajattelivat, että näin voidaan ajatella. Puolestaan, jos sosiaalista kuntoutusta ajatellaan vain yksittäisenä palveluna tai toimintona, tutkimuksessa ilmeni, että vastaajat ajattelivat, ettei heillä juurikaan ole omassa työssään erillisiä sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarjottavana. Haastattelussa mainittiin, että omana toimintana on aiemmin tuotettu ammatillisen tukihenkilön toimintaa, jonka haastateltavat kokivat yksittäisenä sosiaalisen kuntoutuksen palveluna. Kun sosiaalista kuntoutusta ajatellaan laajempänä kokonaisuutena, työntekijät kokivat tekevänsä sosiaalista kuntoutusta omassa työssään:

Sosiaalityöllä toteutetaan sosiaalista kuntoutusta. Kuntayhtymä toteuttaa sosiaalista kuntoutusta, koska olemme osa sitä työn kautta.

Vastaajat kokivat, että toisaalta he tekevät koko ajan työssään sosiaalista kuntoutusta, jos ajatellaan, että kaikki sosiaalityö on sosiaalista kuntoutusta. Tällöin he ovat se sosiaalisen kuntoutuksen palvelu. Vastaajat ajattelivat tämän ajatusmallin mukaisesti, että muun muassa heidän tekemä palvelutarpeen arviointi, neuvonta ja ohjaus, palvelujen yhteensovittaminen, keskusteluajat ja tapaamiset ovat sosiaalista kuntoutusta niiden muodostaessa palvelujen kokonaisuuden. Yksittäistä neuvonta tai ohjauksetta ei mielletty sosiaalisesti kuntoutukseksi:

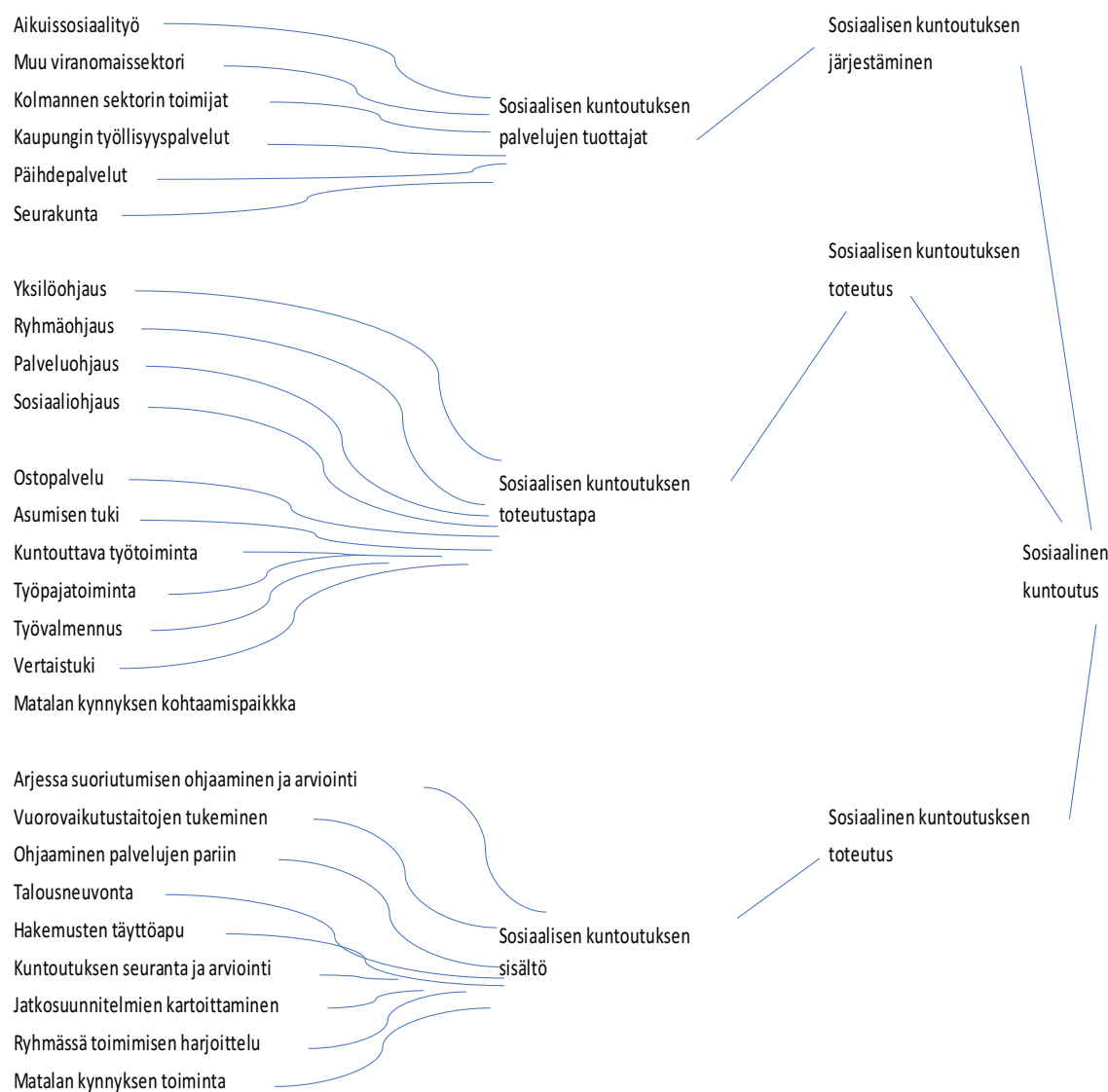
Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on laaja, se käsittää kaiken sosiaalityön. Sen alle voi laittaa palvelutarpeen arvioinnin, neuvonnan ja ohjauksen ja tapaamiset. Jos miettii pelkkää käsitettä, niin kaikki on sitä sosiaalista kuntoutusta mitä me tässä työssä tehdään.

Jos sosiaalista kuntoutusta ajateltiin yksittäisenä palveluna, haastatteluissa tuli ilmi, että työntekijät kokivat Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän omana sosiaalisen kuntoutuksen palveluna olevan ammatillinen tukihenkilötoiminta. Tukihenkilötoimintaa ei tällä hetkellä ole paljoa, eikä sitä ole kaikissa kuntayhtymän yksiköissä ollenkaan. Myös asiakkaan ohjaaminen sosiaalista kuntoutusta järjestäviin hankkeisiin ja muihin sitä järjestäviin tahoihin koettiin osaksi sosiaalisen kuntoutuksen prosessia. Lisäksi sosiaalisen kuntoutuksen ostamisen organisointi ulkopuolisilta tuottajilta kuului prosessiin:

Aikuissosiaalityön omana toimintana on ohjaaminen muiden järjestämään toimintaan eli hankkeisiin sekä ammatillisen tukihenkilön palvelu, jota oli ennen enemmän kuin nykyään.

Tämän ajatusmallin mukaisesti vastaajat kokivat, että sosiaalisen kuntoutuksen konkreettisia palveluja tuotetaan pääasiassa eri hankkeissa ja palveluja hankitaan ostamalla ne esimerkiksi säätiöiltä ja kansalaisopistolta. Haastatteluissa tuli ilmi, että sosiaalista kuntoutusta tuottavat ja toteuttavat kuntayhtymän sosiaalityön lisäksi muu viranomaissektori, joista esimerkkinä TE-palvelut ja Kela. Muita sosiaalista kuntoutusta toteuttavia tahoja ovat Toimi-säätiö, Aspa-säätiö, Päiväkeskus Pysäkki ja Iisalmen Nuorison Tuki ry. Myös sivistystoimi kuten kansalaisopisto sekä vapaaehtoistoiminta ja kuntouttavan työtoiminnan paikat kuten kaupunki ja Toimi-säätiö tuottavat sosiaalista kuntoutusta. Haastattelussa ilmeni, että pienemmillä paikkakunnilla ei ole hankkeita tai muitakaan palveluja tarjolla yhtä paljon kuin isommissa kaupungeissa. Tämän vuoksi asiakkaita ei voida ohjata sosiaalista kuntoutusta toteuttaviin tahoihin. Juvonen-Posti ym. (172) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarjoavia tahoja kuntien lisäksi ovat yksityiset sosiaalipalveluja tuottavat yritykset sekä voittoa tavoittelematon kolmas sektori.

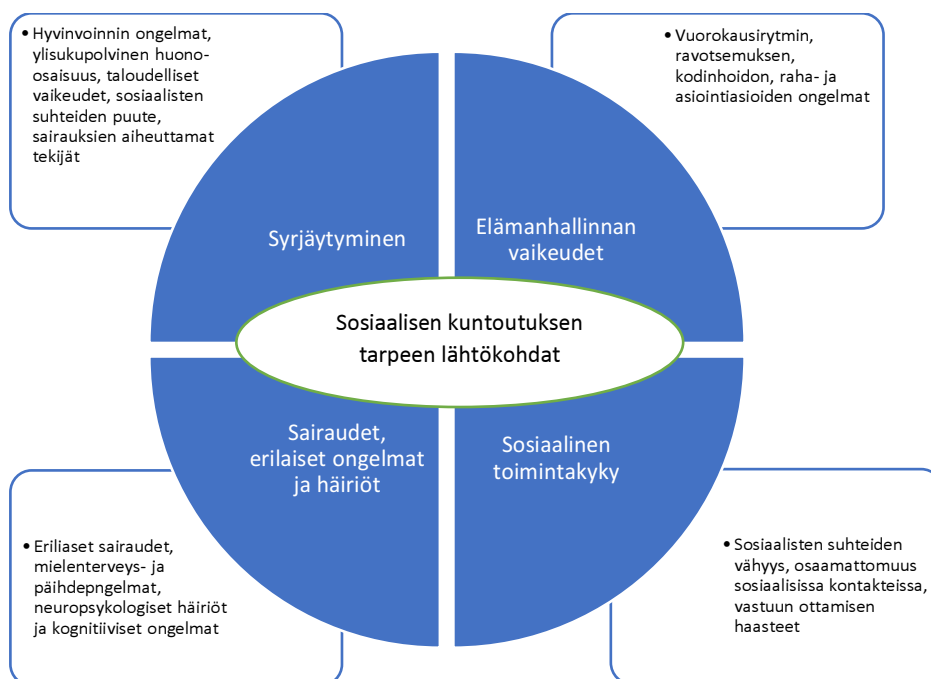
Sosiaalista kuntoutusta toteuttavissa tahoissa asiakkaiden kanssa harjoitellaan arkielämän taitoja, kuten laskujen maksamista, kodista huolehtimista ja kaupassa asioimista. Edellä mainittujen asioiden lisäksi toteuttavissa tahoissa vahvistetaan myös sosiaalisia taitoja kuten keskustelemista, toisten huomioon ottamista ja ryhmässä olemista. Sosiaalityöllä ja sosiaalisella kuntoutuksella pyritään tukemaan asiakasta useilla elämän osa-alueilla. Kokon ja Veistilän (2016, 221–222) mukaan sosiaalisella kuntoutuksella asiakkaita tuetaan muun muassa yhteiskunnallisten normien mukaiseen toimintaan, palvelujen käyttämiseen, riippuvuuksien hallintaan ja sosiaalisten taitojen sekä arjen taitojen hallitsemiseen. Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen ja toteutus kuvalla (kuva 3.) havainnollistetaan sosiaalisen kuntoutuksen järjestämistä ja toteutumista Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän alueella.



KUVA 3. Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen ja toteutus

Tämän tutkimuksen mukaan on vaihtelevaa, millainen rooli Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuis-sosiaalityön työntekijöillä on sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa, kun asiakas ohjataan ulkopuolisen palveluntuottajan palveluihin. Osassa prosesseista aikuissosiaalityön työntekijä on mukana palveluun ohjaamisessa, väliarvioinnissa, loppuarvioinnissa ja asiakkaan jatkosuunnitelmia suunniteltaessa. Osassa asiakastapauksista aikuissosiaalityön työntekijöiden ja asiakkaan asiakkuus loppuu asiakkaan siirtyessä jatkopalveluihin. Työntekijän jatkorooli määräytyy muun muassa sen mukaan mikä asiakkaan sen hetkinen tarve on, missä kaikissa palveluissa hän on mukana ja mistä asiakas on palveluun tullut. Jatkoroolia määrittää myös se, jatkuuko sosiaalihuollon asiakkuus ja missä sosiaalista kuntoutusta toteutetaan.

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän työntekijät kertoivat työskentelevänsä sosiaalisen kuntoutuksen parissa eri asiakasryhmien kanssa. Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalista kuntoutusta tyypillisesti saavia asiakasryhmiä ovat pitkäaikaistyöttömät, eri sairauksista kuten mielenterveysongelmista kärsivät, kognitiivisia ongelmia omaavat sekä päihteiden väärinkäyttäjät. Myös asiakkaiden moniongelmaisuus ja erityisen tuen tarve tulivat esiin tästä aiheesta puhuttaessa. Kuvaamme aikuissosiaalityön työntekijöille näyttäytyviä sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen lähtökohdita (kuvalla 4.) Kokon ja Veistilän (2016, 221–222) artikkelin mukaan on tyypillistä, että sosiaalista kuntoutusta käyttäviä asiakasryhmiä ovat esimerkiksi syrjäytymisuhan alla olevat nuoret ja aikuiset, mielenterveyskuntoutujat, kehitysvammaiset, maahanmuuttajat, päihteidenkäyttäjät sekä pitkäaikaistyöttömät.



KUVA 4. Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen lähtökohdat

Haastattelujen mukaan erityisen tuen tarve tarkoittaa sitä, että asiakkaalla on vaikeuksia osallistua toimintaan ja saada itselleen tarvitsemaansa palveluja ohjauksesta huolimatta. On yleistä, että he tarvitsevat totuttua enemmän apua, tukea, ohjausta ja mukana kulkemista sekä sanoittamista saavuttaakseen asetetun tavoitteen tai hallitakseen arkeaan. Asiakkaalla voi olla vaikeuksia ymmärtää ympäröivää maailmaa, mikä aiheuttaa erityisen tuen tarvetta. Tuen tarpeessa olevalla asiakkaalla voi olla heikko ohjautuvuus palvelusta toiseen tai itseohjautuvuus voi puuttua kokonaan. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan erityisen tuen tarpeessa olevilla ihmisillä on yleensä useita eri tuen tarpeita kasautuneista ongelmista johtuen:

Erityisen tuen tarve on pitkälti sitä, että elämänhallinnassa on ongelmakohtia ja tarvitsee tukea ja apua elämäntilanteessaan. Esimerkiksi ei osaa etuuksia hakea, koska ei tiedä mitä etuuksia hän saisi ja koulutus asiat ovat hajallaan, eikä tiedä mitä elämällään tekisi.

6.2 Sosiaalisen kuntoutuksen päätökset ja organisointi kuntayhtymässä

Tutkimuksessa tuli ilmi, että Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen päätöksiä ei tehdä kovinkaan paljon. Yli puolet haastateltavista olivat tehneet työssään jonkin verran sosiaalisen kuntoutuksen päätöksiä. Päätöksiä oli tehty muun muassa hankkeisiin ja kansalaisopiston toimintaan ohjaamisesta, ammatillisen tukihenkilötoiminnan järjestämisestä, sosiaalisen vahvistamisen ryhmään ohjaamisesta sekä liiku mieli hyväksi -kortin myöntämisestä. Pienillä paikkakunnilla sosiaalisen kuntoutuksen päätöksiä ei tehdä samoissa määrin, kuin isommissa kaupungeissa. SOSKU: n kehittämishanke ja THL ovat julkaisseet suosituksen työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi. Suosituksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelua voidaan tehdä päätöksen kanssa tai ilman erillistä päätöstä. Sosiaalisen kuntoutuksen ollessa työorientaatio jonkin muun palvelun yhteydessä, palvelun järjestämisestä ei tarvitse tehdä erillistä päätöstä. Jos palvelu puolestaan hankitaan ostopalveluna kunnallisen sosiaalityön ulkopuolelta tai sosiaalinen kuntoutus on erillinen palvelukokonaisuus kuten ryhmätoiminta tai intensiivinen yksilökohtainen sosiaaliohjaus, tehdään palvelusta erillinen päätös. (SOSKU & THL 2018, 16–18.)

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluja ei ole organisoitu riittävän selvästi Ylä-Savon SOTE kuntayhtymässä:

Niin kuin aluksi sanoin, että se sosiaalinen kuntoutus on aivan jäsenmätön meille, että mitä se todellisuudessa on ja mitä se ei ole.

Sama organisoimattomuuden ilmiö tuli esiin tutkimissamme julkaisuissa. Esimerkiksi PRO SOS -hankkeessa selviteltiin miten eri maakunnat ymmärtävät sosiaalisen kuntoutuksen sekä miten sitä organisoidaan. Millään PRO SOS -hankkeen maakunnilla ei kuvailtu selkeitä palvelupolkuja sosiaaliselle kuntoutukselle. Myös palvelujen organisointi koettiin esimerkiksi Soitessa ja Vaasassa selkiytymättömäksi ja siihen toivottiin selkeyttä. (Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2019.)

7 POHDINTA

Opinnäytetyössä kartoitettiin Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön työntekijöiden ajatuksia sosiaalisesta kuntoutuksesta. Lisäksi kartoitimme sitä, miten sosiaalinen kuntoutus näkyy käytännön aikuissosiaalityössä. Vastauksia edellä mainittuihin aiheisiin saimme haastattelemalla kunnallisen aikuissosiaalityön työntekijöitä puolistrukturoidulla yksilöhaastattelulla.

Tässä luvussa käymme läpi työn johtopäätökset ja mietimme työtä eettisen toteutumisen sekä luotettavuuden kannalta. Pohdimme opinnäytetyön kokonaisuuden onnistumista ja työssä eteen tulleita ongelmakohtia. Pohdimme omaa oppimisprosessia sosionomin kompetenssien kautta. Lopuksi esittelemme jatkotutkimusaiheet sekä vastaajien toiveet aihealueesta.

7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Opinnäytetyömme tavoitteena oli saada selkeämpi kuva sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityössä sekä saada selville, mitä sosiaalinen kuntoutus on aikuissosiaalityössä, millaisin palveluin sosiaalista kuntoutusta toteutetaan ja millä erilaisilla tavoilla työntekijä edistää asiakkaan sosiaalista kuntoutumista. Mielestämme saimme tämän opinnäytetyön kautta vastaukset asettamiimme tavoitteisiin.

Tutustuessamme sosiaalisesta kuntoutuksesta kertovaan teorian tietoon huomasimme, että sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy alan asiantuntijoillekin epäselvänä, laajana ja vaikeasti määriteltävänä asiana. Myös meillä tutkijoilla oli toisaalta selkeä käsitys sosiaalisesta kuntoutuksesta, mutta toisaalta epävarmuutta tulkinnassa, koska lain määritelmä on niin väljä. Tutkimuksemme mukaan näin on myös Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän työntekijöiden mielestä. Haastateltavilla oli selkeä käsitys siitä, että sosiaalinen kuntoutus on suunnitelmallista toimintaa syrjäytymisen torjumiseksi ja toimintakyvyn sekä osallisuuden edistämiseksi. Työntekijöiden määritelmä on siis sama kuin sosiaalihuoltolain (2014, 17 §) mukainen määritelmä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Kuitenkin käytännön tasolla haastateltavat toivat esiin sen, että sosiaalista kuntoutusta voidaan tulkita hyvin laajasti tai suppeasti. Toisaalta voidaan ajatella, että kaikki heidän tekemä sosiaalityö on sosiaalista kuntoutusta. Tämän tulkinnan mukaan sosiaalisesti kuntoutukseksi tulkittiin muun muassa neuvonta, ohjaus, palveluohjaus, palvelujen yhteensovittaminen sekä asiakastapaamiset näiden muodostaessa asiakkaalle eri palvelujen kokonaisuuden.

Toisaalta asiaa voidaan tulkita myös palvelujen tuottamisen kannalta, jolloin vastaajat kokivat, että heillä ei ole juurikaan omia sosiaalisen kuntoutuksen yksittäisiä palveluja tarjottavana. Tällöin aikuissosiaalityön työntekijät ohjaavat omia asiakkaita sosiaalista kuntoutusta tuottaviin palveluihin ja huolehtivat prosessin byrokraattisen puolen, eli mahdollisten suunnitelmien, sopimusten ja päätösten tekemisen. Tämän tutkimuksen mukaan käytännön sosiaalista kuntoutusta toteuttavat viranomaissektorin lisäksi muun muassa kolmas sektori. Haastateltavien ja tutkijoiden mielipidettä sosiaalisen kuntoutuksen haastavasta tulkinnasta tukee myös teorian tieto. Liukko (2006, 103) tuo julki, että sosiaalisen kuntoutuksen tarkka määrittäminen on vaikeaa, koska sitä voidaan tarkastella perussosiaalityön työmenetelmänä tai kunnallisesta sosiaalityöstä ulkoistettuna palveluna.

Tutkimuksen tulosten perusteella teimme johtopäätöksen, että sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen määritelmää tulisi selkeyttää organisaatiotasolla. Ajattelemme, että olisi hyvä, jos Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä määritteli sen, mitä sosiaalinen kuntoutus on tässä kuntayhtymässä. Kenen tekemä toiminta on sosiaalista kuntoutusta, ja mitkä kaikki toiminnot kuuluvat sosiaalisen kuntoutuksen prosessiin. On myös hyvä tuoda julki se, milloin työskentely ei ole sosiaalista kuntoutusta ja mistä asioista rajaus muodostuu. Ajattelemme, että organisaation tuodessa selkeästi esiin edellä mainitut asiat, selkeyttää se työntekijöiden ajatuksia siitä, mitä omissa töissä tehdään.

Haastateltavat luonnehtivat sosiaalisen kuntoutuksen käytännön toteutuksen olevan hyvin moninaista asiakkaan tarpeista koostuvaa toimintaa. Näistä esimerkkinä kokonaisvaltainen toimintakyvyn tukeminen, syrjäytymisen vähentäminen ja osallisuuden lisääminen. Teoriatieto tukee tutkimuksen tulkintaa. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan mukaan sosiaalista kuntoutusta toteutetaan monenlaisin tavoin, esimerkiksi erilaisilla ryhmätoiminnoilla ja yksilötoiminnalla. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältö voi olla muun muassa sosiaalisen vuorovaikutuksen, elämänhallinnan ja arkipäivän toimintojen ohjaamista. (Sosiaalihuoltolain soveltamisoppas 2017, 56.)

Haastateltavat toivat ilmi, että heillä ei ole suurta roolia sosiaalisessa kuntoutuksessa silloin, kun palvelu ostetaan ulkopuolisilta tuottajilta. Meille tutkijoille asia kuitenkin näyttäytyi niin, että aikuissosiaalityön rooli prosessissa on merkittävä myös byrokraattisen työn osalta. Myös lain mukaan sosiaalinen kuntoutus on kunnallisena sosiaalipalveluna järjestettävä palvelu (Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa 2017, 13). Ajattelemme, että ilman kunnallisen sosiaalityön byrokratiatyötä ei sosiaalisen kuntoutuksen palveluita voida hankkia aikuissosiaalityön asiakkaille. Tällöin kyseinen asiakasryhmä jäisi vaille kyseisiä palveluita asiakkaan toimintakyvyn ollessa siinä määrin heikentynyt, ettei hän kykene hakeutumaan palvelujen piiriin itsenäisesti. Ajattelemme myös, ettei sosiaalisen kuntoutuksen toiminta olisi niin järjestelmällistä ja seurannassa olevaa toimintaa, jos aikuissosiaalityön yhteistyö puuttuisi prosessin kokonaisuudesta.

Tämän tutkimuksen mukaan sosiaalista kuntoutusta käyttävät asiakasryhmät, joilla on vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan palveluita, jonka vuoksi näemme aikuissosiaalityön roolin tärkeänä sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa. Haastatteluissa tuli ilmi, että työntekijät ohjaavat muun muassa mielenterveys- ja päihdekuntoutujia sekä pitkäaikaistyöttömiä ja kognitiivisia ongelmia omaavia asiakkaita sosiaalisen kuntoutuksen pariin. Lisäksi moniongelmaisuus ja erityisen tuen tarve oli syynä sosiaalisen kuntoutuksen ohjaamiseen. Teoriatieto tukee edellä olevaa tulkintaa sosiaalista kuntoutusta käyttävistä asiakasryhmistä. Järvikosken (2013, 47) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tarve voi ilmentyä muun muassa yhteiskunnallisesta asemasta syrjäytymisen, oppimisvaikeuksien, pitkäaikaistyöttömyyden sekä päihteidenväärikkäiden vuoksi.

Haastateltavat toivoivat, että Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän sosiaalityössä nimettäisiin ja määriteltäisiin tarkemmin, mitä sosiaalinen kuntoutus tässä kuntayhtymässä on. Kaikki toivoivat, että kuntayhtymällä olisi myös omia sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tarjottavana asiakkaille hankkeiden lisäksi. Haastateltavat arvioivat, että omana työnä järjestettäessä sosiaalinen kuntoutus olisi kannattavaa pitkällä aikavälillä. Kannattavuutta perusteltiin palvelujen jatkuvuudella hankkeiden määräämiskäytön sijaan.

Omana työnä tehty sosiaalinen kuntoutus koettiin mahdollistavan ajan antamisen asiakkaalle, joka edesauttaa luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä. Haastattelussa tuotiin esiin, että omana työnä tehty sosiaalinen kuntoutus tuo enemmän tietoa asiakkaan todellisesta tilanteesta. Tällöin työntekijä pystyy luomaan asiakkaaseen syvemmän kontaktin ja havainnoimaan asiakasta sekä tekemään palvelutarpeen arviota sosiaalityön pohjalta asiakkaan todellisessa ympäristössä. Myös läheinen työparityö palveluohjaajan ja sosiaalityöntekijän välillä koettiin helpommaksi sosiaalisen kuntoutuksen yksittäisen toiminnon ollessa kuntayhtymän omana toimintana. Tiedonsiirto ja suunnitelmien muunneltavuus koettiin tällöin tehokkaammaksi.

7.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Eettisyys työssämme on mielestämme toteutunut hyvin. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista, ja tätä korostimmekin haastattelukutsussa. Haimme asianmukaisen tutkimusluvan toimeksiantajalta ja teimme tietosuojaselosteen. Tietosuojaselosteen tarvitsimme, koska keräsimme henkilötietoja siltä osin, kuin se oli tutkimukselle välttämätöntä. Tässä tutkimuksessa keräsimme haastateltavien ammattinimikkeet ja sähköpostiosoitteet tutkimuksen suorittamiseksi. Tutkimuksen aineiston ja henkilötietojen säilyttämisen olemme toteuttaneet eettisten ohjeistuksien mukaisesti, eli salasanalla suojattuna. Eettisten suositusten mukaan tutkijoiden on muun muassa otettava huomioon henkilötietojen oikeanlainen käsittely sekä tarvittavien sopimuksien ja tutkimusluvan hakeminen (Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset 2020, 7, 21).

Huomioimme työn eettisyyden ja luotettavuuden koostaessamme työn teoreettista viitekehystä. Pyrimme opinnäytetyössä käyttämään ajantasaista ja alalla hyväksyttyä tieteellistä aineistoa plagiointisäädökset huomioon ottaen. Täydensimme työmme teoriaosuutta ulkomaalaisia lähteitä hyödyntäen. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisten suositusten (2020, 16–17) mukaan opiskelijan tulee kiinnittää huomiota tutkittavan aineiston riittävään perehtyneisyyteen. Aineiston valikointi ei aina ollut helppoa, koska useat lähteet olivat toissijaisia lähteitä tai vanhoja julkaisuja. Aineistoa täytyi etsiä useista eri lähteistä, koska aiheesta ei löytynyt kokoavia julkaisuja. Jouduimme työssämme käyttämään myös toissijaisia lähteitä, mutta huomioimme niiden käytössä sen, että ne ovat yleisesti alalla hyväksytyjä ja käytettyjä julkaisuja.

Pohdimme tutkimuksen analyysi ja tulosten muodostamisvaiheessa tutkimusaineiston eettistä toteutumista. Olemme toteuttaneet tämän opinnäytetyön parhaan kykymme mukaan. Eettistä luotettavuutta pyrimme lisäämään tekemällä opinnäytetyönprosessin eri vaiheet yhteistyössä, jolloin kutakin työskentelyvaihetta tarkastellaan kahden näkemyksen kautta. Tutkimuksesta tulee luotettavampi, kun tutkijat ovat päätyneet samoihin tuloksiin (Hirsjärvi 2007, 216). Kuitenkin mietimme, mitä jos olemme tulkinneet haastatteluja väärin ja muodostaneet tulokset väärin tulkintojen pohjalta. Kuinka tällöin voimme sanoa, että aineistomme on toteutettu eettisesti? Tämän asian ratkaisimme lähettämällä alustavat tulokset haastatteluun osallistuneille sekä toimeksiantajalle. Saimme kahdelta haastateltavalta sekä esihenkilöltä palautetta työn tuloksista. Palaute oli kokonaisuudessaan hyvää. Saimme pari pientä lisäsehdotusta tuloksiin, jotka muokkasimme tulos kohtaan.

Hirsjärven ym. (2005, 171) mukaan informanttien määrän arvioimista voidaan tarkastella aineiston saturaatiolla eli aineiston kertautumisella, joka kertoo, että aineistoa on riittävästi. Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että jo haastatteluissa aineisto alkoi kylläntymään, eli toistamaan itseään, vaikka haastateltavia oli vain kuusi kappaletta. Myös opinnäytetyön teoriaosuuden ja tutkimustulosten samankaltaisuus lisää tutkimuksemme luotettavuutta. Tulokset kohtaan kirjassimme vastaajien suoria sitaatteja havainnollistaaksemme ja elävöittääksemme tekstiä. Huolehdimme siitä, että käytimme jokaisen vastaajan vastauksia hyödyksi tuloksiin kirjatuihin sitaateihin. Yksilöimme meille tutkijoille jokaisen haastateltavan vastaukset H1, H2 menetelmällä. Tulokset kohdan sitaatteihin emme kuitenkaan laittaneet merkintää keneltä haastateltavalta sitaatti oli, koska informanttien määrä oli pieni ja emme halunneet yksilöidä vastauksia millään tasolla. Yksilöinnin kautta haastateltavat olisivat voineet tunnistaa toisensa helpommin.

7.3 Ammatillinen kasvu ja perustelut opinnäytetyössä käytetyille valinnoille

Opinnäytetyöprosessin myötä käsityksemme sosiaalisesta kuntoutuksesta selkiytyi. Ymmärrämme, että sosiaalinen kuntoutus on laaja kokonaisuus, jota ei voi määrittellä yhdellä yleispätevällä tavalla. Ajattelemme, että ammatillinen kasvumme toteutui vähitellen prosessin edetessä. Prosessin avulla syvensimme kokonaisvaltaisesti omaa ammatillisuuttamme niin teorian tiedon kuin käytännönkin tasolla.

Kokonaisuutena opinnäytetyö on tuottanut meille todella paljon tietoa tulevaisuuden työskentelyyn. Olemme saaneet kattavasti tietoa eri käsitteistä kuten ihmisen hyvinvoinnista, osallisuudesta ja syrjäytymisestä. Kyseiset teemat ovat yleisesti esillä sosiaalialan työssä riippumatta siitä, millä sosiaalityön kentällä tulemmme tulevaisuudessa työskentelemään. Ihmisen hyvinvoinnin, osallisuuden ja syrjäytymisen huomiointi kuuluvat sosionomin ammatillisiin kompetensseihin (Sosionomin ammatilliset kompetenssit, julkaisuaika tuntematon). Opinnäytetyön mukana tuoma tietous kunnallisesta sosiaalityöstä on antanut meille opiskelijoina valtavan paljon tietoa itse kunnallisesta sosiaalityöstä ja sen eri toteutustavoista. Opinnäytetyön kautta olemme saaneet tietoa myös muista sektoreista, jotka liittyvät sosiaalialaan. Palvelujärjestelmä osaaminen on yksi sosionomin ammatillisten kompetenssien osaamisalue. (Sosionomin ammatilliset kompetenssit, julkaisuaika tuntematon.) Näitä edellä mainittuja tietoja tulemmme tulevaisuuden sosiaalialan ammattilaisina tarvitsemaan työelämässä. Lisäksi tämän prosessin myötä olemme saaneet kokemusta tutkimuksen tekemisestä ja yhteistyöstä sosiaalialan ammattilaisten kanssa. Myös nämä osaamisalueet kuuluvat sosionomin ammatillisiin kompetensseihin (Sosionomin ammatilliset kompetenssit, julkaisuaika tuntematon). Kaikki edellä mainitut asiat ovat kartoittaneet ammatillista kasvuamme huomattavasti.

Teoriakirjallisuuden ja tutkimusprosessimme myötä käsitimme, että sosiaalinen kuntoutus ei ole vain tietty toiminto, jolla asiakasta autetaan. Sosiaalinen kuntoutus on laaja kokonaisuus, johon liittyy paljon asioita kuten ihmisen toimintakyky, osallisuus ja syrjäytyminen. Kyseiset käsitteet ovat moniulotteisia ilmiöitä ja niiden sisäistämiseksi tarvitaan laajaa tietoutta. Esimerkkinä moniulotteisuudesta ihmisen toimintakyky, joka on moniulotteinen ilmiö, jota voidaan tarkastella hyvin monelta tasolta. Sitä tarkastellaan ja huomioidaan muun muassa sosiaaliselta, psyykkiseltä, fyysiseltä sekä kognitiiviselta tasolta. Edellä mainittua moniulotteisuutta tukee myös Raivion (2018, 97–115) tulkinta toimin-

takyvyn moniulotteisuudesta, johon kuuluu niin sosiaalinen, fyysinen kuin psyykinenkin toimintakyky. Ajattelemme, että sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä yleisestikin on osattava pu-reutua ihmisen toimintakykyyn kokonaisvaltaisesti ja aina yksilöllisesti arvioiden.

Myös osallisuus ja syrjäytyminen ovat laaja ja monisäikeinen asia. Ihmisen syrjäytyminen voi johtua hyvin monista asioista, niin yhteiskunnallisista rakenteista kuin ihmisen henkilökohtaisista ominai-suuksista ja elämän tapahtumista. Myös osallisuutta tulee lähestyä yhteiskunnallisella ja yksilöta-solla. Käsitämme, että osallisuuden esteitä tulee poistaa sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen kei-noin. Kokonaisuutena käsityksemme ihmisen hyvinvoinnista on laajentunut tämän prosessin myötä. Ilman tätä opinnäytetyötä emme osaisi ajatella näitä käsitteitä niin syvällisellä ja konkreettisella ta-solla, kuin nyt osaamme.

Työmme suuntautui Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityöhön. Suuntautumisen vuoksi oli perusteltua kuvata sosiaalisen kuntoutuksen ja ihmisen hyvinvoinnin koostumisen lisäksi sosiaali-työtä, aikuissosiaalityötä ja Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityötä ja siellä käytettäviä yleisiä työtapoja teoreettisena viitekehyksenä. Tekemämme viitekehyksen kautta saimme monipuolista tietoa aihealueesta, joka on opinnoista entuudestaan tuttua, mutta opinnäytetyön kautta asiat syventyivät ja jäsentyivät paremmin työn arkeen. Osassa teoriaosuuden tiedon lähteenä käytimme Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän omaa infoesitettä, työohjetta ja palvelukuvausta, koska näin saimme konkreettista tietoa tutkimuskohteemme omista käytänteistä. Edellä mainitulla valinnalla saimme teoratiedon yhdistymään käytännön työhön, jolla oli ammatillisen kasvun kannalta merkittävä vaiku-tus. Koostimme teoriaosuuteen yleisesti sosiaalialalla ja Ylä-Savon SOTE kuntayhtymässä käytössä olevista työmenetelmistä tietoa. Jätimme koosteesta tietoisesti sosiaalisen kuntoutuksen pois, koska olimme käsitelleet aihetta laajasti teoriaosuuden edeltävässä pääluvussa.

Rakensimme työmme teoreettista viitekehystä edellä mainituista aihealueista. Haimme aihealueesta ajankohtaista teoratietoa erilaisista julkaisuista, tutkimuksista sekä alalla yleisesti käytetyistä kirja-ja muista tiedonlähteistä. Edellä mainittuja käsitteitä käsitelimme opinnäytetyössämme, koska ne kuuluvat olennaisesti sosiaaliseen kuntoutukseen. Koimme, että ilman näiden käsitteiden määrittele-mistä työmme olisi jäänyt vajaaksi, ja emme olisi saaneet niin syvällistä tietoa aiheesta. Aiheena so-siaalinen kuntoutus ja sosiaalityö ovat todella laajoja ja moniulotteisia käsitteitä. Käsitteiden laajuu-den vuoksi jouduimme tekemään tarkkaa rajausta siitä, mitä aiheita ja missä laajuudessa niitä teo-riaosuudessa käsitelimme. Jälkeenpäin ajateltuna olisimme voineet rajata työtä vielä enemmän, mutta halusimme tuoda tähän opinnäytetyöhön käsittelemämme asiat, koska koimme, että ne tar-kentavat sosiaalista kuntoutusta meille opiskelijoina ja sosiaalialan uran alkuvaiheessa olijoina.

Opinnäytetyöprosessi opetti meille, että on tärkeää tukeutua eri teorioihin, joita käytännön tiedon pohjalla on. Tutustumalla eri teorioihin saimme syvemmän ymmärryksen siitä mitkä kaikki asiat vai-kuttavat ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Esimerkiksi empowerment teoria auttoi hahmotta-maan sen, mitä kuntoutuksella loppujen lopuksi tavoitellaan, eli tässä tapauksessa sitä mihin sosiaa-lisella kuntoutuksella pyritään. Järvikosken Härkäpään ja Salmisen (2015, 18–26) mukaan sillä pyri-tään valtaistamaan ja voimavaraistamaan ihmistä, jotta hän voi toimia yhteiskunnassa ja itselle tär-keissä ympäristöissä mahdollisimman itsenäisesti.

Opinnäytetyön empiirinen osio toteutettiin sosiaalialan ammattilaisille kohdennetulla teemahaastattelulla. Tutkimuksemme oli laadullinen käytäntötutkimus, joten kohdennus alan asiantuntijoille oli mielestämme varsin sopiva. Haastattelut toteutimme yksilöhaastatteluina. Menetelmä oli mielestämme hyvä, koska se antoi meille mahdollisuuden keskustella tutkittavasta aiheesta. Epäselvissä tilanteissa pystyimme tarkentamaan vastauksia. Uskomme, että esimerkiksi Webropol kyselymenetelmällä emme olisi saaneet yhtä tarkkoja vastauksia kysymyksiimme, jolloin tutkimuksemme olisi jäänyt pintapuoliseksi. Meille haastattelun huonona puolena näyttäytyi se, että välillä keskustelu lähti rönsyilemään, koska koimme haastattelun hyväksi tilanteeksi kysyä ammattilaisten kokemuksia meitä askarruttavista asioista. Asiat eivät suoraan liittyneet tutkimukseemme, ja keskusteluista tuli luonnollisestikin meille lisää litteroitavaa tekstiä.

Litteroimme haastatteluaineistot heti haastattelun jälkeen. Tämä osoittautui hyväksi tavaksi, koska oli helppoa kirjoittaa aineistoa, kun se oli hyvin mielessä. Litteroituja tekstejä käytimme tuloksissa harkiten. Otimme jokaiselta haastateltavalta suoran lainauksen litteroidusta aineistosta tuloksiin. Emme kuitenkaan merkinneet suoran lainauksen tuottajaa tuloksiin. Päädyimme tähän ratkaisuun, koska tutkimukseen osallistujien määrä oli vähäinen, jonka vuoksi emme halunneet millään lailla henkilöidä vastauksia kehenkään yksittäiseen vastaajaan.

Haastattelut ja litteroinnit toteutuivat kahden kuukauden aikana. Jälkikäteen ajateltuna, olisi ollut hyvä, jos olisimme toteuttaneet aineiston analysoinnin heti litteroinnin valmistuttua. Analysoinnin teko olisi voinut olla helpompaa, jos olisimme tehneet sen osissa. Ensimmäistä analyysiä tehdesämme olisimme voineet paneutua teoretietoon tarkasti ja täsmällisesti. Ajattelemme, että näin tehdessä seuraavan analyysin tekeminen olisi voinut olla helpompaa ja oma tunne tekemisestä olisi voinut olla varmempaa epävarmuuden sijaan.

Tutkimusprosessissa koimme monitulkintaisuuden haasteena, koska oli vaikea päättää mitä asioita meidän olisi korostettava tuloksissa. Monitulkintaisuus aiheutti sekavuutta kerättyyn aineistoon, jonka selkeä ja jäsentynyt tulkinta vaati paljon aikaa ja pohdintaa. Päädyimme tulosten osalta tuomaan julki eri tulkintatavat, jotta sosiaalisen kuntoutuksen monitulkintaisuus tulee näkyväksi. Ajattelemme, että näkyvyys mahdollistaa asioiden kehittämisen jatkossa.

Myös sisällönanalyysin valinta oli meille vaikeaa. Käytimme asian selvittämiseen paljon aikaa, ja koimme, että tähän asiaan olisimme tarvinneet enemmän neuvoa koulun puolelta. Teimme analyysiprosessia kesällä, joten ymmärrettävästi emme tällöin saaneet koulusta tukea asiaan. Syksyn opinnäytetyöpajasta saimme tukea analyysimenetelmän valintaan, jonka jälkeen pääsimme etenevämmän prosessissa. Yleisesti ajateltuna olisi hyvä, että opiskelijoilla olisi mahdollisuus saada prosessin eri vaiheissa joustavasti apua koulun puolelta. Tämä siksin, koska opinnäytetyöprosessille ei ole resursoitu kovinkaan paljon aikaa koulutuksessamme.

Ajattelemme, että tutkimus ja aihe on ollut hyödyllinen oppimisprosessi meille opiskelijoille. Olemme saaneet valtavasti tietoa ja kokemusta itse tutkimusaiheesta, mutta myös tieteellisen tutkimuksen tekemisestä kokonaisuudessaan. Jos tulevaisuudessa teemme vastaavanlaista tieteellistä tutkimusta, olemme saaneet tästä työstä paljon käytännön tietoa mahdolliseen tulevaan työhön. Myös muut alan opiskelijat voivat käyttää tätä työtä hyödyksi perehtyessään sosiaaliseen kuntoutukseen.

7.4 Jatkotutkimustarpeet tulevaisuudessa

Uskomme, että toimeksiantaja pystyy käyttämään tätä työtä ja siitä saatuja tuloksia hyödyksi kehittäessään sosiaalisen kuntoutuksen palvelua yksikössään. Tällä työllä on tehty pohja sosiaalisen kuntoutuksen tutkimiseen ja kehittämiseen Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön yksikköön. Tämä opinnäytetyö toi näkyväksi sen, että sosiaalinen kuntoutus on epäselvä kokonaisuus Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityön yksikön työntekijöiden mielestä. Tämän vuoksi on mielestämme tärkeää, että asiaa selvennetään organisaatiossa. Myös haastateltavat toivoivat selvennystä aiheeseen. Kun sosiaalisen kuntoutuksen määritelmää selvennetään käytännön tasolla, myös sen kehittäminen mahdollistuu. Pohdimme, että COVID-19-pandemia voi tulevaisuudessa tuoda sosiaalityöhön lisää asiakkaita, joilla on moninaisia ongelmia. Ajattelemme, että hyvin organisoitu sosiaalinen kuntoutus voi olla apuna tämän haasteen asiakaslähtöisessä kohtaamisessa.

Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely ja käytäntöjen muotoutuminen ovat vielä muotoutumisvaiheessa. Tämän vuoksi ajattelemme, että aihetta olisi hyvä tutkia jatkossakin. Seuraava tutkimusaihe voisi esimerkiksi olla sosiaalityön asiakkaan kokemukset ja toiveet sosiaalisesta kuntoutuksesta. Toisena tutkimusaiheena voisi olla kehittämistyö, jossa kartoitettaisiin aikuissosiaalityön työntekijöiden ehdotuksia sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen omana tuotantona.

LÄHTEET

- Adams, Robert 2003. *Social Work and Empowerment*. Third edition. British Association of Social Workers. Verkkokirja. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/47318/1/15.Robert%20Adams.pdf>. Viitattu 20.8.2021.
- Adams, Robert, Dominelli, Lena & Payne, Malcolm 2009. *Social work. Themes, issues, and critical debates*. 3.painos. Englanti: Palgrave Macmillan.
- Allardt, Erik 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Juva: WSOY.
- Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset 2020. Ammattikorkeakoulujen rehtori-neuvosto Arene ry. Verkkajulkaisu. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>. Viitattu 2.9.2021.
- Arnkil, Tom & Eriksson, Esa 1999. *Kelluvia vuoropuhelurakenteita*. Teoksessa Päivi Virtanen (toim.) *Verkostoituva asiakastyö*. Helsinki: Kirjayhtymä, 71–109.
- Blomgren, Sanna & Kivipelto, Minna 2012. *Valtaistus*. Valtakunnallinen aikuissosiaalityön kartoitus. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Verkkajulkaisu. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80404/da26a400-efca-4ee2-83a4-9a946b70ed6f.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 30.8.2021.
- Heusala, Outi 2020. *Välitystili- työohje*. Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä.
- Hilli, Petri, Ståhl, Timo, Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina 2017. *Analyysi syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskemasta*. Verkkajulkaisu. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (6). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135714/YP1706_Hilliyym.pdf?sequence=2. Viitattu 13.8.2021.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005. *Tutki ja kirjoita* 11. Painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. *Tutki ja kirjoita*. 13.osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Honkakoski, Arja 2005. *Sosiaaliohjauksen käsite- jäännös vai mahdollisuus sosionomin (AMK) koulutuksen jäsentäjänä?* *Janus* vol.13, 214. Verkkajulkaisu. <https://journal.fi/janus/article/view/50309/15180>. Viitattu 24.8.2021.
- Hänninen, Kaija 2007. *Palveluohjaus. Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin*. Helsinki: Stakes raportteja 20/2007
- Isola, Anna-Maria 2017. *Mitä osallisuus on ja miten sitä edistetään? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. Video. YouTube-videopalvelu, julkaistu 15.12.2017. <https://www.youtube.com/watch?v=T5PUgtFihuw>. Viitattu 13.1.2021.
- Jauhiainen, Elina 2004. *Tehtävärakenteiden kehittämiskokeilut*. Teoksessa Teija Horsma & Elina Jauhiainen (toim.) *Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämisprojektin loppuraportti*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:10. Verkkajulkaisu. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70942/Selv200410.pdf?sequence>. Viitattu 24.8.2021.

Juhila, Kirsi 2008. Teoksessa Arja Jokinen ja Kirsi Juhila. Sosiaalityö aikuisten parissa. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Juvonen-Posti, Pirjo, Lamminpää, Anne, Rajavaara, Marketta, Suoyrjö, Heikki & Tötterman, Patrik 2016. Työkäisten kuntoutumisen monialainen järjestelmä. Teoksessa Ilona Autti-Rämö, Anna-Liisa Salminen, Marketta Rajavaara & Arne Ylinen (toim.) Kuntoutuminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 160–175.

Järvikoski Aila 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Pdf-tiedosto. Julkaistu 10.1.2014. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf. Viitattu 9.8.2021.

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2011. Kuntoutuksen perusteet. 5. Uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy

Järvikoski, Aila, Härkäpää, Kristiina & Salminen, Anna-Liisa 2015. Kuntoutuksen teorioista ja ICF-malleista. Kuntoutus 2/2015, 18–32. <https://issuu.com/kuntoutussaatio/docs/kuntoutuslehti-2-15>. Viitattu 13.1.2021.

Kananen, Jorma 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananoja, Aulikki 2017. Sosiaalityö ammattina. 4. uudistettu painos. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy

Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo 2017. Sosiaalityö ammattina. 4. uudistettu painos. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy

Kansaneläkelaitos 2017 a. Perustoimeentulotuen kela -siirto. Pdf-tiedosto. Julkaistu 1.1.2017. <https://www.kela.fi/documents/10180/2673902/Toimeentulotuen+siirto.pdf/bc153aad-eec3-423d-ac63-89f62cb670fe>. Viitattu 21.1.2020.

Kansaneläkelaitos 2017 b. Toimeentulotuen kokonaisuus. <https://www.kela.fi/toimeentulotuki-kokonaisuus>. Viitattu 27.9.2021.

Kansaneläkelaitos 2020. Toimeentulotuen soveltamisohjeet. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä 1.1.2021 alkaen. Pdf-tiedosto. Julkaistu 1.1.2021. <https://www.phhyky.fi/assets/files/2021/01/Toimeentulotuen-soveltamisohjeet-01012021-alkaen.pdf>. Viitattu 27.9.2021.

Kansaneläkelaitos 2021. Toimeentulotuki. Pdf-tiedosto. Julkaistu 2.9.2021. <https://www.kela.fi/documents/10192/3464829/Toimeentulotuki.pdf>. Viitattu 27.9.2021.

Karjalainen, Pekka 2017. Aikuissosiaalityö. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 3. painos. Helsinki: Tietosanoma Oy

Karjalainen, Vappu 2011. Työttömien ammatillisen kuntoutuksen kysymys. Teoksessa Aila Järvikoski, Jari Lindh & Asko Suikkanen (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Rovaniemi: kirjoittajat ja lapin yliopistokustannus, 95–99.

Kekäläinen, Tiia 2020. Hyvinvointi tavoitteena – eli mitä oikeastaan tavoitellaan? JYUnity. Verkkojulkaisu. <https://jyunity.fi/ajattelijat/hyvinvointi-tavoitteena-eli-mita-oikeastaan-tavoitellaan/>. Viitattu 27.8.2021.

Keski- Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2019. Sosiaalisen kuntoutuksen kautta takaisin kiinni arkeen. Verkkojulkaisu. Julkaistu 5.11.2019. <https://koskeverkko.fi/sosiaalisen-kuntoutuksen-kautta-takaisin-kiinni-arkeen/>. Viitattu 30.9.2021.

Keskitalo, Elsa & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2018. Voimavaralähtöisyys sosiaalisen kuntoutuksen viitekehyksenä. Teoksessa Harri Kostilainen & Ari Nieminen (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 84–96.

Kettunen, Aija, Steffansson, Marina & Pehkonen-Elmi, Tuula 2018. Taloudellisia perusteluja sosiaaliselle kuntoutukselle. Teoksessa Harri Kostilainen & Ari Nieminen (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 58–78.

Kokko, Riitta-Liisa & Veistilä, Minna 2016. Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus, 220–223.

Kuntalaki 10.4.2015/410. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>. Viitattu 12.8.2021.

Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko kuntoutuksesta. Verkkodokumentti. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70137/kselte02.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 3.6.2021.

Laki toimeentulotuesta 30.12. 1997/1412. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412#L2P7c>. Viitattu 27.9.2021.

Liukko, Eeva 2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006.

Lybeck Tuula & Wallden Jaana 2011. Nuorisolain muutokset – monialainen yhteistyö ja etsivä nuorisotyö. Teoksessa Kimmo Aaltonen (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Matthies, Aila-Leena, Svenlin, Anu-Riina & Turtiainen, Kati 2021. (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Määttä, Mirja 2007. Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkialueellisesti ryhmistä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Nieminen, Ari 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä, kentät ja mahdollisuudet. Teoksessa Harri Kostilainen & Ari Nieminen (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 10–24.

Nummela, Tuija 2011. Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Kuopio: Kopijyvä. Pdf-tiedosto. Julkaistu 6.1.2011. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/10713/urn_isbn_978-952-61-0365-5.pdf. Viitattu 30.8.2021.

Paavola, Jutta, Rautajoki, Arto & Pohjola Anneli. Palvelurakenteiden muutoksessa määrittyvä aikuisosiaalityö. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen, Asta Niskala & Nina Peronius (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino

Payne, Malcolm 1996. What is Professional Social Work? Birmingham: Venture Press.

Payne, Malcolm 2005. The Origins of Social Work. Continuity and Change. Basingstoke: Palgrave.

Pietiläinen, Erja & Seppälä, Heikki 2003. Palveluohjaus asiakastyössä ja organisaatiossa. Helsinki: Kehitysvammaliitto

Pohjola, Anneli 2016. Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus.

Puromäki, Henna, Kuusio, Hannamaria, Tuusa, Matti & Karjalainen, Jarno 2016. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos työpaperi 47/2016. Verkkojulkaisu. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131975/Sosiaalihuoltolaki_Tyo_47-2016_net.korj%20240217.pdf?sequence=1. Viitattu 13.8.2021.

Raivio, Helka 2018. Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena – toivon ja muutoksen näkökulma. Teoksessa Harri Kostilainen & Ari Nieminen (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Rajavaara, Marketta & Karjalainen, Vappu 2012. Sosiaalinen kuntoutus lakisääteiseksi - Mikä muuttuu? Kuntoutus-lehti 4. Verkkolehti. <https://issuu.com/kuntoutussaatio/docs/4-12-valmis>. Viitattu 15.10.2021.

Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen, sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveydenkeskusliitto.

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus

Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi Aki (toim.) 2007. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärajoitus. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisuja 14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Pdf-tiedosto. Julkaistu 2007. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73389/URN%3ANBN%3Afi-fe201504223872.pdf?sequence=1>. Viitattu 7.10.2021.

Satka, Mirja, Julkunen, Ilse, Kääriäinen, Aino, Poikela, Ritva, Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (toim.) 2016. Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa käytäntötutkimuksen taito 2016.

Sosionomin ammatilliset kompetenssit, julkaisu aika tuntematon. Savonia ammattikorkeakoulu. Sosionomin tutkinto-ohjelma. <https://www.savonia.fi/opiskele-tutkinto/tutkinnot-ja-hakeminen/opetus-suunnitelmat/tulostinystavallinen-opetussuunnitelma/?krtid=1022>. Viitattu 18.10.2021.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2017:5. Pdf-tiedosto. Julkaistu 5.7.2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf. Viitattu 11.8.2021.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 24.8.2021.

SOSKU & THL 2018. Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatuksikriteereiksi. Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke (SOSKU) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkojulkaisu. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137281/URN_ISBN_978-952-343-249-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 11.8.2021.

Suominen Sauli & Tuominen Merja 2007. Palveluohjaus, portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Profami Oy.

Taina, Jaana & Kotiranta, Tuija. 2014. Sosiaalityötä ja toimeentulotukea – aikuissosiaalityö paikkaansa hakemassa. Teoksessa Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Pösö, Tarja. Vantaa: Vastapaino 179,195

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020. Kuntouttava työtoiminta. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta>. Viitattu 14.1.2021.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Mitä toimintakyky on? <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>. Viitattu 21.1.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannus-osakeyhtiö Tammi

Vilkkua, Hanna 2021. Osa 3: Analyysin askelmerkit. Laadullinen analyysi. Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiiin. Jyväskylä: PS-kustannus. Verkkokirja.

Vilkkumaa, Ilpo 2004. Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Vappu Karjalainen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 27–38.

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä 2020. Asumisentuki palvelu. Palvelukuvaus. Liite 3.

Ylä-Savon SOTE julkaisuaika tuntematon a. Työikäisten sosiaalityö. Aikuissosiaalityö. Infoesite.

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä julkaisuaika tuntematon b. Työikäisten palvelut. <https://www.ylasavonsote.fi/en/tyoikaisten-palvelut>. Viitattu 24.2.2021.

Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä julkaisuaika tuntematon c. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. <https://www.ylasavonsote.fi/en/taydentava-ja-ehkaiseva-toimeentulotuki>. Viitattu 27.9.2021.

LIITE 1: SAATEKIRJE HAASTATTELUKUTSUUN



SAATEKIRJE

KIURUVESI 24.5.2021

Hyvä vastaanottaja,

Opiskelemme Savonia-ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalan yksikössä sosionomin AMK-koulutuksessa. Teemme opinnäytetyötämme Ylä-Savon SOTE kuntayhtymän aikuissosiaalityöhön aiheesta sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityössä. Haluamme tutkia aihetta, koska sosiaalisen kuntoutuksen käsite on monitulkintainen. Opinnäytetyöllä haluamme selvittää mitä sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus on aikuissosiaalityön työntekijöiden mielestä, sekä sitä, tehdäänkö aikuissosiaalityössä sosiaalista kuntoutusta.

Pyydämme teitä osallistumaan haastatteluun, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalisesta kuntoutuksesta aikuissosiaalityössä. Osallistumalla tutkimukseen ja tähän haastatteluun annat tietoisien suostumuksen haastatteluun osallistumisesta.

Keräämme tietoa opinnäytetyöhön yksilöhaastattelun avulla. Haastattelu toteutetaan työaikanasasi työyksikössäsi tai virtuaalisesti. Haastattelu kestää noin tunnin verran. Yksilöhaastattelussa keskustellaan opinnäytetyömme kohteena olevista asioista. Haastattelussa esitämme kysymyksiä liittyen sosiaaliseen kuntoutukseen. Löydät haastattelun teemat ja kysymykset seuraavalta sivulta, joten voit tutustua niihin jo etukäteen. Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää sosiaalityön ammattilaisten ajatuksia sosiaalisesta kuntoutuksesta ja sen toteutumisesta.

Tutkimuksen tekemiseen on saatu asianmukainen tutkimuslupa. Haastattelun materiaalit käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisinä. Käsittelemme haastatteluaineistoa niin, ettei vastauksia voi yksilöidä yksittäisiin vastaajiin. Haastattelusta saatuja tietoja käytämme vain opinnäytetyöhömme ja käsittelemme tietoja luottamuksellisesti.

Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseus.fi- ammattikorkeakoulujen julkaisuarkistossa. Toivomme, että osallistumalla haastatteluun, autat meitä opinnäytetyön toteuttamisessa. Osallistuessasi haastatteluun, pyydämme sinua ottamaan yhteyttä kahden viikon sisällä toiseen alla olevista sähköpostiosoitteista. Yhteydenoton myötä voimme joustavasti sopia sinulle sopivan haastatteluajan.

Ystävällisin terveisin:

Nina Kastarinen **Nina.Kastarinen@edu.savonia.fi**
Milla Kärkkäinen **Milla.Karkkainen2@edu.savonia.fi**



Saateteksti haastatteluun

Sosiaalihuoltolain mukaisella sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan asiakkaalle annettavaa tehostettua tukea sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin. Tehostetulla tuella vahvistetaan asiakkaan sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta sekä pyritään ehkäisemään syrjäytymistä.

Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu monenlaisia toimintoja. Näitä ovat muun muassa asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa eri kuntoutuspalvelujen ja asiakkaan tarvitsemien muiden palveluiden yhteensovittaminen. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan. Myös erilainen ryhmätoiminta ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tukeminen kuuluvat sosiaaliseen kuntoutukseen.

Keskustelemme haastattelussa ajatuksistasi ja mielipiteistäsi haastattelun teemoista. Toivomme, että pohdit teeman aihealueita omaan työhösi peilaten. Vastauksesi ei tarvitse perustua sosiaalisen kuntoutuksen nimellä annettuun päätökseen, vaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitamme sitä työtä, jonka itse koet sosiaalisesti kuntoutukseksi.



Kysymykset teemoittain

Sosiaalinen kuntoutus

Mitä mielestäsi sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus kokonaisuutena tarkoittaa ja mitä siihen kuuluu?

Kuntoutustarpeen selvittäminen

Millä tavalla työssäsi selvität asiakkaan sosiaalista toimintakykyä tai kuntoutustarvetta?

Neuvonta, ohjaus ja palveluiden yhteensovittaminen

Millaista neuvontaa ja ohjausta työssäsi annat asiakkaille?

Mitä asiakkaan saamia palveluja yhteensovitat?

Arkitaidot ja elämänhallinta

Millaisia arkitaitoja asiakkaat tarvitsevat riittävän hyvän elämän ylläpitämiseen?

Millä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmillä valmennat asiakkaita arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan?

Sosiaaliset taidot, yhteisötaidot ja vuorovaikuttaminen

Millaisia sosiaalisia- ja yhteisötaitoja asiakkaat tarvitsevat, jotta heidän arkensa on riittävän hyvää ja toimivaa?

Millä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmillä tuet asiakkaiden sosiaalisten- ja yhteisötaitojen kehittymistä?

LIITE 4: ESIMERKKITÄULUKKO AINEISTON KLUSTEROINNISTA JA ABSTRAHOINNISTA

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Kyllä kuntayhtymäkin toteuttaa sosiaalista kuntoutusta, koska me olemme osa sitä sen työn kautta	Kuntayhtymä on työn kautta osa sosiaalista kuntoutusta	Julkisen sektorin toimija	Palvelujen tuottaja	Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen
Sosiaalinen kuntoutus on semmoista verkostoyhteistyötä. Siinä kootaan verkostoja ja palveluja asiakkaan tilanteen, toimintakyvyn ja elämänhallinnan parantamiseksi laajemmassa mittakaavassa	Verkostoyhteistyössä kootaan verkostot ja palvelut yhteen	Eri verkostot ja palvelujen tuottajat	Sosiaalisen kuntoutuksen toteutustapa	Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus
Ajattelen, että sosiaalityö- ja ohjaus on sitä sosiaalista kuntoutusta ja se on sellainen päättymätön ketju tavallaan. Olennaista sosiaalisessa kuntoutuksessa on tapaamiset asiakkaan kanssa ja ajan antaminen resurssien puitteissa. Tärkeintä on asiakkaan koko elämän tilanteen kartoittaminen ja mitä siihen elämään kuuluu	Sosiaalityö- ja ohjaus on sosiaalista kuntoutusta. Olennaista tapaamiset asiakkaan kanssa	Sosiaalityö- ja ohjaus	Sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmä	Sosiaalinen kuntoutus
Nämä hankkeet, hankkeiden lisäksi asiakkaita ohjataan kansalaisopiston puolelle, vapaaehtoistoimintaan ja järjestötoimintaan. Ja sitten on niitä meidän sosiaalityömme paikkoja, johon ohjataan. Ja myös kuntouttava työtoiminta toteuttaa myös sosiaalista kuntoutusta	Hankkeet, kansalaisopisto, vapaaehtoistoiminta, järjestöt, oma sosiaalityö ja kuntouttava työtoiminta toteuttavat sosiaalista kuntoutusta	Eri toimijat	Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttajat	Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus
Ajattelen, että ei ole sellaista tiettyä oppikirjamaista menetelmää sosiaaliseen kuntoutukseen, että aika paljon soveltaen mennään. Mutta tarkemmin kun ajattelen, niin ratkaisukeskeinen menetelmä, jossa selvitetään asiakkaan tilannetta ja mitä hän haluaa	Sosiaalisessa kuntoutuksessa ei tiettyä menetelmää, sovelletaan. Selvitetään asiakkaan tilanne	Ratkaisukeskeisyys	Sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmä	Sosiaalinen kuntoutus
Monesti semmoinen, jolla on monia ongelmia niin on monesti myös semmoinen erityistä tukea tarvitseva tai sitten on tosi paha päihdeongelma, neurologinen sairaus tai se masennus, niin voi olla erityistä tukea tarvitseva	Moniongelmaisuus ja sairaudet aiheuttavat erityisen tuen tarvetta	Erytisen tuen tarve	Sosiaalisen kuntoutuksen tarve	Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus